

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Ketlin Reibich

**SIGARETTIDE ILLEGAALSE TURU TUNNUSJONED JA
OSALISED EESTIS**

Lõputöö

Juhendaja:

Indrek Saar, PhD

Tallinn 2022

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2022
Töö pealkiri eesti keeles: Sigarettide illegaalse turu tunnused ja osalised Eestis	
Töö pealkiri võõrkeeles: Characteristics and Participants in the Illicit Cigarette Market in Estonia	
<p>Lühikokkuvõte:</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 50 leheküljest, sealhulgas lisast leheküljel 50. Lõputöös on kasutatud 58 allikat, millele on töös viidatud.</p> <p>Uurimisprobleemina on püstitatud küsimus: kuidas toimib sigarettide illegaalne turg Eestis?</p> <p>Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldada teadusallikate põhjal sigarettide illegaalset turgu, selle struktuuri, tarneahelaid ning selles osalejaid. 2. Analüüsida kohtutes menetletud karistusseadustiku § 376 kriminaalasjade kohtulahendit ja kohtutoimikut (tõendeid, ülekuulamised jms). 3. Analüüsida salasigarette tarbivate isikute antud informatsiooni sigarettide illegaalse turu kohta. 4. Sünteesida teoreetilisi lähtekohti ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha järeldusi sigarettide illegaalse turu tunnuste ja osaliste kohta. <p>Analüüsi tulemusena selgus, et sigarettide illegaalsel turul osalejad on keskealised, vene keelt kõnelevad ja põhi- või keskarharidusega mehed. Tarbijate seas on nii naisi, kui ka mehi, kes on samuti keskealised. Salasigaretidega kauplemine toimub varjatult, kaup viiakse müüja poolt ostjale koju kätte. Suurem osa salasigaretidest tulevad Eestisse üle Läti piiri. Enimlevinud sigaretid on Valgevene maksumärkidega sigaretid NZ Gold ja NZ ning ilma maksumärkideta sigaretimark Winston.</p>	
Võtmesõnad: tubakatooted, sigaretid, salaturg, illegaalne müük, salakaubavedu	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>tobacco products, cigarettes, black market, illicit trade, smuggling</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Ketlin Reibich	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Indrek Saar	(allkirjastatud digitaalselt)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	(allkirjastatud digitaalselt):

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. SIGARETTIDE ILLEGAALNE TURG JA SELLE TOIMIMINE.....	9
1.1. Sigarettide illegaalse turu tekkepõhjused.....	9
1.2. Illegaalse turu osalised	12
1.3. Sigarettide illegaalne turg Euroopa Liidus ja Eestis	17
2. SIGARETTIDE ILLEGAALNE TURG EESTIS	23
2.1. Uuringu läbiviimise meetoodika, protsess ja valim	23
2.2. Kohtuotsuse ja toimiku analüüs	25
2.3. Intervjuude tulemused	31
2.4. Tulemuste analüüs ja järeldused	36
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	44
Lisa. Küsimused tarbijatele	50

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Illicit whites – tootjamaal legaalsed sigaretid, kuid teises riigis aktsiisivabalt mustal turul edasi müüdüd (Bate, *et al.*, 2020, p. 789).

Modus operandi – toimingud, mida kurjategija kuriteo toimepanemisel teeb (Mauro, 2010).

Duty free – sigaretid, mis on ostetud aktsiisi- ja tollimaksu vabalt legaalsetest *duty free* poodidest (KPMG, 2021, p. 2).

SISSEJUHATUS

Globaliseerumise tulemusena on muutunud riikide vaheline kaubandus väga lihtsaks. Kaubad liiguvad igapäevaselt nii Euroopa Liidu (edaspidi EL) siseselt kui ka terves maailmas ning see edendab riikide majanduskasvu. Globaliseerumisega on aga ka suured riskid. Turule jõuavad tooted, mis on illegaalsed või võltsitud ning selleks, et kõike kontrollida, ei ole ressursi. Illegaalsel turul kaubeldavate toodetega on võimalik teha palju kahju nii inimeste tervisele kui ka majandusele. Lisaks on tubakatoodete legaalsele turule sisenenud palju alternatiivseid tubakatooteid, kuid endiselt leidub inimesi, kes salasingarettide kaubandusega tegelevad. Maksu- ja Tolliamet on aastal 2021. avastanud mitmeid väga suuri salakaubavedusid (Maksu- ja Tolliamet, 2021a; Maksu- ja Tolliamet, 2021b), seega on endiselt olemas nõudlus ka salasingarettidele.

Igal aastal tehakse uuringuid illegaalsete salasingarettide turu osakaalu kohta, selgitades välja, kus ja kuidas salasingarettidega kaubeldakse ning millised on hinnad. Kuigi salasingarettide osakaal turul on aastatega vähenenud alternatiivsete tubakatoodete turule tulemise tõttu, siis endiselt on EL eesmärgiks seadnud võidelda illegaalsete tubakatoodete turu vastu. EL on välja töötanud plaani aastateks 2018-2022 (European Commission, 2018), mis põhineb Maailma Terviseorganisatsiooni ebaseadusliku tubakatoodete müügi piiramise raamkonventsiooni protokollil (FCTC), et elimineerida illegaalseid tubakatooteid ning koostöös EL riikidega võidelda tõhusalt ebaseadusliku kaubanduse vastu. Salasingarettide salakaubandus on sissetulekuks organiseeritud kuritegelikele rühmitustele ning ka terroristlikele organisatsioonidele. Seetõttu on võitlus ülemaailmse salasingarettide kaubanduse vastu oluline inimeste tervise, riiklike tulude ja avaliku julgeoleku kaitsmiseks. (Boboc & Ciobanu, 2021, pp. 101-102)

Eesti Konjunktuurinstituudi andmetel on tubakatoodete, sh salasingarettide turu osakaal Eestis aastatega aina vähenenud, aastal 2019 on müüdud 220 miljonit salasingaretti, millest on riigieelarvesse laekumata jäänud hinnanguliselt 30,4 miljonit eurot tubakaaktsiisi ja 11,2 miljonit eurot käibemaksu. Seega kokku on aastal 2019 salasingarettide müügi tõttu jäänud maksudena laekumata ligikaudu 41,6 miljonit eurot. (Eesti Konjunktuurinstituut, 2020, lk 48) Kuigi varasemate uuringute kohaselt on salasingarettide turuosakaal pidevalt langenud, siis 2021. aasta detsembrikuu uuringufirma Nielsen „tühja paki uuringu“ kohaselt on salasingarettide tarbimise osakaal tõusuteel. 2020. aasta neljanda kvartali maksumärgistusega sigarettide osakaal ulatus 9,5%-ni, kuid 2021. aasta kolmandas kvartalis on maksumärgistusega

sigarettide osakaal Eestis tõusnud 3,6%, ulatudes nüüd 13,1%-ni. (Nielsen Consumer LLC, 2021, p. 4) Kuigi suitsetamine on inimeste seas langustrendis, on praeguste uuringute kohaselt näha salasigarettide tarbimise tõusu.

Teema on aktuaalne olnud igal aastal, meediast on läbi käinud mitmeid juhtumeid, kus Maksu- ja Tolliamet on avastanud suures koguses salasigarette. Üks aktuaalsemaid juhtumeid, mida viimati meedia kajastas, oli ETV saates „Pealtnägija“, mis käsitles 30.03.2021 jõustunud kohtulahendi pinnalt ebatavalisel viisil salakauba veost, mis toimus Narva jõel, Narva lähel ning Peipsi järvel, kus kurjategijad toimetasid Eestisse perioodil november 2018 - juuni 2020 625 000 salasigaretti (Osula, 2021). Lisaks seadis Maksu- ja Tolliameti arengukava 2021. aasta eesmärgiks salasigarettide salaturu osakaalu vähendamise 7,3%-le (Maksu- ja Tolliamet, 2021c), kuid „tühja paki uuringu“ kohaselt oli salasigarettide turu osakaal aastal 2021 tõusnud (Nielsen Consumer LLC, 2021, p. 4).

Igal aastal on Eesti Konjunktuurinstituut AS uurinud tubakatoodete turgu ja tarbimist Eestis, lisaks ka illegaalset tubakatoodete turgu (tarbimine ja kaubandus, uuring on läbi viidud elanike hinnangute alusel), uuringuid on tellinud Sotsiaalministeerium. (Sotsiaalministeerium, 2022) Rahvusvahelisel tasandil uurib illegaalset tubakatoodete turgu näiteks uuringufirma Nielsen Holdings, mille uuring põhineb tühja paki meetodil (KPMG, 2021, p. 183). Varasemalt on Sisekaitseakadeemias tubakatoodete illegaalset turgu uuritud aastal 2020 magistritöös „Illegaalsete tubakatoodete käitlemise ja tõkestamise tõhusus“, kus Tättar (2020) uuris, millised meetmed on Maksu- ja Tolliameti uurimisosakonna liikuvtollikontrolli illegaalsete tubakatoodete tõkestamisel tõhusaimad. Lisaks on aastal 2020 illegaalset turgu käsitletud lõputöös „Tubakatoodete jälgimis- ja tuvastamissüsteemi oodatavad mõjud Eestis“, kus Rüütli (2020) lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada tubaka jälgimis- ja tuvastamissüsteemi võimalused ja piirangud tubakatoodete salakaubanduse avastamisel ja tõkestamisel Eestis. Aastal 2013 on kirjutanud magistritöö Tartu Ülikoolis Rudissaar (2013), kes uuris illegaalset sigaretikaubandust Eestis ning selles osalejate profiili.

Käesoleva töö uudsus seisneb selles, et keskendub sigarettide illegaalse turu uurimisele kohtuotsuse, kohtutoimiku ja tarbijatelt kogutud informatsiooni põhjal. Varasemalt ei ole teadaolevalt lõputöodes ja teadusuuringutes kohtutoimikuid uuritud (ülekuulamised ja kõneeristused) ega tarbijaid intervjueeritud, kellel võib olla väärt informatsiooni, mis aitaks kaasa salasigarettide kaubanduse tõkestamisele. Küll aga on näiteks Skinnari ja Korsell (2016, p. 275) oma uuringus intervjuerinud illegaalsel turul kauplejaid. Eelnevate Eesti

Konjunktuurinstituudi uuringute käigus on kogutud informatsiooni küsitluste kaudu illegaalsete sigarettide turu uurimiseks. Analüüsides kohtulahendeid, saab detailsemat informatsiooni osaliste profiili (müüjate, vahendajate) kohta. Varem on illegaalse tubakatoote turu osalejaid profileeritud 2013 aastal Tartu Ülikooli magistritöös „Illegaalne sigaretikaubandus Eestis“ (Rudissaar, 2013), kuid 8 aasta möödudes on eeldatavalt illegaalne turg ja selle osalised muutunud. Konkreetselt turu toimimise uurimisele keskendunud uuringuid teadaolevalt Eestis varem tehtud pole.

Lõputöö uurimisprobleemiks on järgmine küsimus: kuidas toimib sigarettide illegaalne turg Eestis? Lõputöö fookus on suunatud salasigaretidele, teisi tubakatooteid ja alternatiivseid tubakatooteid lõputöös ei käsitleta.

Uurimisprobleemile vastuse saamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- Kes ja millise profiiliga (isikute taust) on sigarettide illegaalsel turul osalejad Eestis?
- Millised on sigarettide illegaalsele turule sisenemiseks tehtavad toimingud?
- Kuidas toimub salasigaretidega kauplemine (kohad, kokkulepped müüjaga jms)?
- Milliste koguste ja hindadega illegaalsel turul kaubeldakse?

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Eesti illegaalsete sigarettide turutehingute tunnused ja nende osalised.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- Kirjeldada teadusallikate põhjal sigarettide illegaalset turgu, selle struktuuri, tarneahelaid ning selles osalejaid.
- Analüüsida kohtutes menetletud karistusseadustiku § 376 kriminaalasjade kohtulahendit ja kohtutoimikut (tõendeid, ülekuulamised jms).
- Analüüsida salasigarette tarbivate isikute antud informatsiooni sigarettide illegaalse turu kohta.
- Sünteesida teoreetilisi lähtekohti ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha järeldusi sigarettide illegaalse turu tunnuste ja osaliste kohta.

Lõputöö püstitatud eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit (Neuman, 2014, p. 39) ning uurimisstrateegiaks on juhtumiuuring (Crowe, *et al.*, 2011, p. 1). Andmete kogumise meetoditena kasutatakse dokumendianalüüsi, mis põhineb kohtulahendi ja kohtutoimiku analüüsil (Bowen, 2009, p. 27), ning kvalitatiivset küsitlust (Jansen, 2010, p. 2). Dokumendianalüüs annab võimaluse tutvuda valitud juhtumi detailidega illegaalsete

sigarettidega turul toimunud tehingute ja selles osalejate kohta. Kvalitatiivse küsitluse puhul kasutatakse eesmärgistatud valimi ja lumepallivalimi kombineerimist (Neuman, 2014, p. 278). Valimisse kaasatakse salasigaretide tarbijaid, kellel on informatsiooni selle kohta, kuidas sigarettidega kaubeldakse ning kust need pärinevad ning millised on hinnad.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks ja teine peatükk jaguneb neljaks alapeatükiks. Esimeses peatüki esimeses alapeatükis keskendutakse salasigaretide illegaalse turu olemusele ja selle toimimisele, teises alapeatükis antakse ülevaade illegaalse turul tegutsevate osaliste kohta ning kolmandas alapeatükis antakse ülevaade sigarettide illegaalse turu kohta Euroopa Liidus ja Eestis. Teise peatüki esimeses alapeatükis kirjeldatakse lõputöös kasutatud uurimismetoodikat ja valimit, teises alapeatükis analüüsitakse kohtuotsust ja kohtutoimikut, kolmandas alapeatükis analüüsitakse intervjuude tulemusi ning neljandas alapeatükis antakse ülevaade tulemustest ning tehakse järeldused.

1. SIGARETTIDE ILLEGAALNE TURG JA SELLE TOIMIMINE

1.1. Sigarettide illegaalse turu tekkepõhjused

Turg on kaupade ja teenuste vahetamise koht rahaliste vahendite vastu. Turg on ebaseaduslik ehk illegaalne, kui toode ise või viis, kuidas see on toodetud või müüdüd, rikub seaduseid. Illegaalsed ja legaalsed turud jagavad sama põhimõtet, need eksisteerivad ainult siis, kui on kauba pakkumine ja nõudlus. Illegaalse turu toimimise jaoks on veel mitmeid tingimusi, näiteks nõudlus illegaalsel turul tekib juhul, kui teatud kauba legaalne turg puudub (on illegaalne) või illegaalsel turul pakutud kaubad on odavamad kui legaalsel turul. Pakkumise tingimused illegaalsel turul on täidetud juhul, kui tekib eeldatav kasumlikkus tarnija jaoks ning tema suutlikkus kaupa toota ja/või müüa ning seadustest kõrvale hiilida. (Beckert & Wehinger, 2011, pp. 2-3) Illegaalsed turud kasutavad ära kaubandussüsteemide haavatavust. Seaduslike kauplemissüsteemide kaks aspekti on ebaseadusliku turutegevuse suhtes eriti haavatavad – transport ja finantstehingud. (Bichler, *et al.*, 2015, p. 297)

Tubakaturg on topeltturg, millel on legaalne ja illegaalne pool. Koostoime nende kahe poole vahel on tingitud paljudest sotsiaalmajanduslikest, kultuurilistest ja normatiivsetest teguritest, sealhulgas tegevustest salakaubanduse vastu võitlemiseks. Suitsetamine on maailmas peamine inimeste surmapõhjus (Aziani, *et al.*, 2021, p. 752). Legaalsel turul tubakatoodetele kohaldatud ranged regulatsioonid ning kõrge maksustamine nende tõsiste tagajärgede tõttu inimeste tervisele. Mõnes arenenud riigis võivad maksud sigarettidele ulatuda kuni 80-85%-ni jaemüügi hinnast (Aziani, *et al.*, 2021, p. 752). Vaatamata intensiivsele reguleerimisele on tubakaturg ülemaailmne, koos rahvusvaheliste ettevõtete, tsentraliseeritud tootmise ja olulise impordi/eksporti dünaamikaga. Legaalse tubakaturu toimimine mõjutab paratamatult ka salakaubandust. (Calderoni, 2014, pp. 51-52)

Sigaretid on sisuliselt seaduslik kaup, nendega kauplemise teeb ebaseaduslikuks aktsiisi- ja tollimaksudest kõrvalehoidumine. Aktsiisiga maksustatakse kaup riigis, kus see on toodetud või müüdüd ning tollimaksuga maksustatakse kaup teisest riigist importimisel. (Von Lampe, 2019, p. 49) Illegaalsete tubakatoodete turu eesmärgiks on hoiduda ja vältida maksukohustust ning teenida kriminaaltulu. Tarbijate jaoks on eesmärgiks saada kaup odavamalt, kui seda pakutakse legaalsel turul, eesmärgiga raha kokku hoida. *Tax avoidance* ehk maksude vältimine on seaduslik (Ion, 2019, p. 112). Näiteks ostavad inimesed oma tarbeks tubakatooteid

madalama aktsiisimääraga teisest riigist. Aastal 2008 reisis EL-is üks kolmandik inimesi teise EL-i riiki ning töid sealt madalama hinnaga sigarette. Kui tubakatooteid ostetakse teisest riigist enda või oma pereliikme jaoks ja see ei ole edasimüügiks ning sellelt tulu ei teenita, on see seaduslik. (Joossens & Raw, 2012, p. 230) *Tax evasion* ehk maksudest hoidumine on osa varimajandusest ja ebaseaduslik tegevus, eesmärgiga jätta maksmata aktsiis ning saada selle arvelt ise kasumit (Dutelescu & Nisulescu-Asfrazhadeh, 2019, p. 690). Näiteks tuuakse teistest riikidest tubakatooteid edasimüümise eesmärgil, st müüakse edasi kolmandatele isikutele.

Illegaalset tubakaturgu mõjutavad riikides järgmised tegurid: madal sigarettide taskukohasus (kõrged hinnad), asukoht EL-i idapiiril, suur ebavõrdsus inimeste sissetulekutes, suur rahvastikutihedus ja naaberriikide ebaseadusliku tarbimise tase. (Aziani, *et al.*, 2021, p. 777) Sigarettide ebaseaduslik kaubandus ja illegaalne turg kasvab, kui sigaretid muutuvad vähem taskukohasemaks. Kui sigarettide hinnad tõusevad kiiremini kui inimeste sissetulekud, hakkavad tarbijad otsima odavamaid võimalusi ning mõned nendest lähevad üle ebaseaduslikele toodetele. (Hutter & Kolsi, 2021, p. 4)

Covid-19 ähvardab tühistada aastatepikkused edusammud ebaseadusliku kaubandusega võitlemisel. Pandeemia on mõjutanud tarbijate ostujõudu, ajendades üha enam üle minema illegaalsele tarbimisele. Covid-19 piirangud Ühendkuningriigis muutsid tarbijate käitumist ja julgustas rohkem inimesi tarbima ebaseaduslike tooteid. 2020. aasta uuringust, mille viis läbi uuringufirma Intrinsic Insight, nähtub, et üks kuuest suitsetajast, kes muidu ostis sigarette peamiselt supermarketitest või tanklatest legaalselt, vahetas need illegaalsel turul müüdavate sigarettide vastu. (Hutter & Kolsi, 2021, pp. 4, 13) Covid-19 mõju võib veelgi rohkem kahjustada valitsuste jõupingutusi salakaubanduse kontrollimiseks, mis kahjustab maksutuluseid ja õõnestab rahvatervist eesseisvatel aastatel (Hutter & Kolsi, 2021, p. 8)

Maksudest hoidumine hõlmab salakauba ostmist ja ebaseaduslikult valmistatud tubakatooteid. Kõige levinum selles kontekstis on salakaubavedu. Siiski ei hõlma salakaubavedu, maksudest kõrvalehoidumine ja salakaubandus sama tüüpi tegevusi. Salakaubavedu on üks salakaubanduse liike. (Joossens & Raw, 2012, p. 230) Salakaubandus tähendab kõiki neid tegevusi, mis on seadusega keelatud ning mis käsitleb tootmist, saatmist, vastuvõtmist, valdamist, jaotamist, müüki või ostu, sh kõik selline tegevus, mis aitab kaasa salakaubanduse tegevusele (World Health Organization, 2003, p. 4).

Salakaubandus jaguneb kolme kategooriasse (Loredana, 2012, p. 544):

- *Large-scale smuggling* ehk ulatuslik salakaubavedu – hõlmab tollimaksude ajutist peatamist, mis on ette nähtud ekspordiks kolmandasse riiki. Need maksustamata sigaretid aga ei välju riigist ning suunatakse otse ebaseaduslikule turule või eksporditakse need nii nagu ette nähtud ning lähevad ebaseaduslikule turule teises riigis. Ulatuslik salakaubavedu hõlmab sageli kuritegelikke ühendusi.
- *Bootlegging* – hõlmab sigarettide ostmist madala maksumääraga riikidest edasimüügiks kõrge maksumääraga riikidesse, tarbimisriigis jäetakse aga maksud tasumata. Salakaubaveo vorm, mida viivad läbi üksikisikud või väikesed rühmad.
- *Counterfeiting* ehk võltsimine – kõige kiiremini kasvav ebaseadusliku tubakakaubanduse kategooria. Hõlmab võltsitud kaubamärgiga sigarettide tootmist, sealhulgas pakkimist ja maksumärgistamist.

Seda, kuidas sigaretid tarbijatele müüakse, saab liigitada kolme gruppi: avalikud kohad, poolavalikud kohad ja privaatsed kohad. Avalikud kohad on näiteks tänavad või turud, poolavalikud kohad on näiteks baarid ja kioskid, kus illegaalseid sigarette müüakse leti alt, sellisel juhul on ka risk, et salasigaretid müüakse ostjatele teadaolevalt seadusliku kaubana, kuigi tegelikult on võltsitud. Privaatse kohana toimub salasigaretide müük sotsiaalvõrgustike kaudu. (Von Lampe, 2019, pp. 51-52)

Salakaubanduse tõkestamisel võib abiks olla tugev tolli- ja piirivalve, kuid selle jõustamine üksi ei ole lahendus. Riikides, kus on väga tugev järelevalve, on ka väiksem salasigaretide osakaal turul, kuid järelevalve üksi ei saa korvata aktsiisi laekumisi, mis muudab sigaretid vähem taskukohaseks. (Hutter & Kolsi, 2021, p. 4) Aktsiisi tõstmine võib tunduda lihtne võit riikidele, kuid maksutõus võib põhjustada salasigaretide tarbimise tõusu. Ebaseadusliku kaubanduse vastu võitlemine on kriitilise tähtsusega ja seda saab saavutada ainult koostöös peamiste sidusrühmadega, sh poliitikakujundajate, reguleerivate asutuste, maksuasutuste, õiguskaitseasutuste, rahvatervise spetsialistide ja seaduslike tubakatootjatega. (Hutter & Kolsi, 2021, p. 19)

Selles alapeatükis analüüsitud allikate põhjal võib kokkuvõtvalt järeldada, et ranged regulatsioonid legaalsele tubakatoodete turul ja kõrge maksustamine on tingitud tubakatoodete kahjulikkusest inimeste tervisele. Selle tagajärjel on tekkinud tubakatoodetele illegaalne turg, milles osalised kasutavad ära rangeid regulatsioone ning teenivad tubakatoodetega kauplemisel kriminaaltulu. Sigarettide illegaalne turg kasvab, kui sigaretid muutuvad tarbija jaoks vähem taskukohasemaks ning tarbija seejärel hakkab otsima odavamaid võimalusi. Illegaalne

sigaretiturg sõltub suuresti ka inimeste maksevõimelisusest. Covid-19 pandeemia ajal kaotatud töökohad ja sissetulekute vähenemine on kindlasti üks põhjustest, millal illegaalse turu osakaal võib suurened. Inimeste maksevõimelisus väheneb ning otsitakse võimalusi millegi arvelt säästmiseks.

1.2. Illegaalse turu osalised

Salasigaretide tarbimine Euroopas ja ka mujal maailmas on vähenenud, sest vähenenud on ka üleüldine suitsetamine. Inimesed teadvustavad rohkem sigarettide kahjulikku mõju tervisele ning seetõttu on suitsetamine populaarsust kaotamas, eriti uue põlvkonna näitel, kus suitsetamise asemel tarbitakse alternatiivseid tubakatooteid. Küll aga teenivad endiselt mõned inimesed kriminaaltulu salasigaretide müügist ning sigarettide salakaubandus on küll vähenenud, kuid mitte täiesti kadunud.

Sigaretide salakaubandus on sissetulekuks organiseeritud kuritegelikele rühmitustele Euroopast ja mujalt, kuid ka terroristide organisatsioonidele. Seetõttu on võitlus ülemaailmse salasigaretide kaubanduse vastu oluline EL-i rahvatervise, riiklike tulude ja avaliku julgeoleku kaitsmiseks. (Boboc & Ciobanu, 2021, p. 102) Organiseeritud kuritegelikud rühmitused on üha enam riikidevahelised ja nad tegutsevad samaaegselt erinevatel ebaseaduslikel turgudel: Europoli andmetel on 40% rühmitustest seotud erinevate kuritegevustega ning üle 60% nendest on oma liikmeskonna osas rahvusvahelised. (Savona & Riccardi, 2015, p. 38; Europol, 2021, p. 18)

Organiseeritud kuritegevus kui kuritegeliku ilmingu vorm on üks peamisi riske inimeste turvalisusele. See on oht riigi julgeolekule, takistab sotsiaalset, majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist arengut, ründab avalikke-, finants- ja julgeolekuasutusi ning õhnestab riigi põhikohustust kaitsta riigi rahu, korda ja õiglust. Sageli öeldakse, et rahvusvaheline organiseeritud kuritegevus on kuritegelike võrgustike ja organisatsioonide poolt loodud selleks, et kasutada riigi jurisdiktsiooni piire, vältimaks kriminaalõiguskaitse jõupingutusi. Organiseeritud kuritegevus on mitmekesine, muutudes globaalseks ja ulatudes makromajanduslike proportsioonideni: illegaalsed kaubad pärinevad ühelt mandrilt, kaubeldakse üle teisele ning müüakse kolmandale. (Drobarov & Popovska, 2021, p. 142)

Ebaseaduslikel turgudel tegutsevaid rühmitusi on seitse ja nende profiilid on väga erinevad (vt tabel 1). Traditsioonilised maffia-tüüpi organiseeritud kuritegelikud rühmitused on seotud Itaalia maffia ja mõne Hiina kuritegeliku rühmitusega ning koosnevad alalistest liikmetest, kes

on omavahel suguluses (loomulik või väljamõeldud). Viimastel aastakümnetel on organisatsiooni struktuur ümber kujundatud hierarhilistest rühmadest võrgustatud organisatsiooniks, eriti juhul, kui rühmitus on seotud ka mõne ebaseadusliku turuga. Hierarhilistel organiseeritud kuritegelikel rühmitustel on range ülesannete jaotus ja igal on oma roll organisatsioonis. Organiseeritud kuritegelikest rühmitustest Euroopas on hierarhiliselt korraldatud 40% rühmitustest (Europol, 2021, p. 18), näiteks Vene klannid, ebaseaduslikud mootorrattajõugud ja Vietnami kuritegelikud rühmitused, kes on aktiivsed kanepikaubanduses. Lahtised kuritegelikud rühmitused moodustuvad EL-is 60% rühmitustest (Europol, 2021, p. 20). Rühmitustel on suur paindlikus, liikuvus ja võimekus kohaneda uute turu võimalustega. Hõlmab endas üksikisikuid või väiksemaid grupe, kes täidavad konkreetseid ülesandeid või konkreetseid nõudeid vastavalt vajadusele. Endiste sõjaväelaste poolt moodustatud kuritegelikud rühmitused on näiteks endise Nõukogude Liidu sõdurid või Jugoslaavia sõdurid. Kuritegelike rühmituste loomisel kasutatakse ära kohalikku institutsioonilist ebastabiilsust ja halle turge, eriti tulirelvakaubanduse puhul ning hiljem liigutakse edasi teistele ebaseaduslikele turgudele. Endised paramilitaarsed ja separatistlikud/terroristlikud rühmitused, näiteks IRA (Iiri Vabariiklik Armeed), ETA (Baskimaa ja vabadus, aastal 2018 läks rühmitus laiali) või Korsika (Korsika Rahvuslik Vabastusrinne) on need, kelle ebaseaduslikud tegevused on kunagi abiks olnud poliitiliste ja ideoloogiliste eesmärkide poole püüdlisel ning hiljem muutusid kasumile orienteeritud kuritegelikeks rühmitusteks. IRA liikmed on nüüd seotud kütusepesu ja tubaka salakaubaveoga Irimaal ja Põhja-Irimaal ning Korsika liikmed on seotud paljude ebaseaduslike tegevustega, alustades uimastitest ja inimkaubandusest kuni väljapressimiseni. Praegused terrorirühmitused, millest võisid areneda terroristlikud ettevõtted või kuritegelikud rühmitused on aktiivsed vägivaldsete toodete turul, mis on seotud kuritegelike tegevustega, et rahastada ja toetada nende poliitilisi tegevusi. Lisaks on rahvusvaheliste terroristide ja Euroopa kuritegelike organisatsioonide koostöö kohta leitud tõendeid. Vahendajad ja maaklerid tegutsevad legaalse ja illegaalse vahepealsel alal, pakkudes vahendusteenuseid ja teadmisi ebaseaduslikel turgudel osalevatele kuritegelikele rühmitustele erinevates valdkondades. Nad on kõrgelt spetsialiseerunud ja võivad luua stabiilseid sidemeid traditsiooniliste rühmitustega ja teiste kuritegelike rühmitustega ning aitavad rühmitustel korraldada kohalikke või rahvusvahelisi tehinguid ja pesta kriminaalsel teel saadud raha, kasutades ära lünki seadustes. (Savona & Riccardi, 2015, pp. 38-39)

Tabel 1. Ebaseaduslikel turgudel tegutsevate osaliste sagedasemad profiilid (Savona & Riccardi, 2015, pp. 38-39; autori koostatud)

Organiseeritud kuritegelik rühmitus	Selgitus
Traditsioonilised maffia-tüüpi	<ul style="list-style-type: none"> • Itaalia maffia/Hiina kuritegelikud rühmitused • alalised liikmed, kes omavahel suguluses • hierarhilistest võrgustatud organisatsioonideks
Hierarhilised	<ul style="list-style-type: none"> • range ülesannete jaotus ja roll organisatsioonis • 40% EL-is (Europol, 2021, p. 18) • Vene klannid, ebaseaduslikud mootorrattajõugud ja Vietnami kuritegelikud rühmitused
Lahtised	<ul style="list-style-type: none"> • suur paindlikkus, liikuvus ja võime kohaneda • üksikisikud või väiksemad grupid • konkreetset ülesanded ja nõuded • 60% EL-is (Europol, 2021, p. 20)
Endiste sõjaväelaste poolt moodustatud	<ul style="list-style-type: none"> • Nõukogude Liidu või Jugoslaavia sõdurid • kohalik institutsiooniline ebastabiilsus ja hallid turud
Endised paramilitaarsed ja separatistlikud/terroristlikud rühmitused	<ul style="list-style-type: none"> • IRA • ETA • Korsika • kasumile orienteeritud kuritegelikud rühmitused
Praegused terrorirühmitused	<ul style="list-style-type: none"> • terroristlikud ettevõtted • aktiivsed vägivaldsete toodete turul • poliitiliste tegevuste rahastamine ja toetamine • organisatsioonide vaheline koostöö
Vahendajad ja maaklerid	<ul style="list-style-type: none"> • legaalse ja illegaalse vahepealne ala • vahendusteenused ja teadmised • kõrgelt spetsialiseerunud • stabiilsed sidemed • kohalike või rahvusvaheliste tehingute korraldamine • rahapesu

Ebaseadusliku sigaretikaubanduse arengusse ja püsijäämisse panustavaid osalisi on palju, alustades üksikisikutest kuni osaliseni rahvusvahelistes kuritegelikes võrgustikes. Enamik

ebaseaduslikke turge, eriti jaemüügi tasandil, ei ole hästi tuvastatavate kurjategijate monopoli all. Seda arvestades on võimatu tuvastada iga isiku tulu illegaalsete sigarettide müügist. (Savona & Riccardi, 2015, p. 38) Samuti toob see kaasa märkimisväärse tulu turuosalistele. Kaubandust juhivad organiseeritud kuritegelikud rühmitused, väiksemad rühmad või iseseivad kuritegelikud ettevõtjad. Kuna osalisi on palju, siis on raske hinnata ka organiseeritud kuritegevuse osakaalu. (Savona & Riccardi, 2015, p. 34)

Sigarettide salakaubaveoga seotud osalejad on erinevad *modus operandi* poolest, organisatsioonide keerukus sõltub osalejate arvust ja ambitsioonidest (FATF, 2012, p. 7). Eelkõige potentsiaalsele kasumile orienteeritud grupid tegelevad suuremahuliste salakaubavedudega ning nendeks on loodud kuritegelikud võrgustikud, mis kohanevad kiiresti salakaubaveo vastumeetmetega ning on paindlikud tubakatoodete transpordi ja müügi erinevate meetodite kasutamisel (Joossens, *et al.*, 2000, p. 394). Uuringud näitavad, et salakaubandusega tegelevad isikud, kes ebaseaduslikke kaupu käitlevad, on huvitatud tugevate sidemete hoidmisest seaduslike transpordiettevõtetega (Bichler, *et al.*, 2015, p. 299). Väikesemahulised salakaubaveod ei nõua sellist organiseerituse taset ning selle viivad läbi üksikisikud või väiksemad rühmad, kes ostavad sigarette väiksemates kogustes ja kasutavad vähem keerulisi meetodeid (FATF, 2012, p. 9). Varasemad uuringud on ka näidanud, et osa üksikisikutest on kas suuremate võrgustike liikmed või tegutseda nende jaemüüjatena (Skinnari & Korsell, 2016, p. 274).

Erinevate allikate kohaselt on stabiilsed ja organiseeritud kuritegelikud grupid, näiteks nagu Itaalia maffia, Ida-Euroopa- ja Aasia kuritegelikud organisatsioonid, seotud erinevate salasigaretide kaubanduse etappidega. Vastavalt 2014. aastal läbi viidud uuringule Itaalia illegaalsete sigarettide salakaubanduse kohta on Itaalia maffia seotud sigarettide salakaubandusega ka piirkondades, kus maffiaid on väga vähe. Salasigaretide salakaubandusega on peamiselt seotud väiksemad grupid või sõltumatud kurjategijad. (Savona & Riccardi, 2015, p. 67)

Varasemalt on olnud ka sigarettide salakaubandusega seotud suured tubakatootjad. On väidetud, et laiaulatuslik salakaubavedu ja sigarettide salaturg pole võimalik ilma sigarettitootjateta. Paljude riikide valitsused on võtnud ette kohtutee seoses maksukahjudega, mida on põhjustanud tubakatootjate osalemine maksudest kõrvalehoidumises ja salakaubaveo skeemides. (Savona & Riccardi, 2015, p. 67) Peale Euroopa Komisjoni poolt antud tsiviilhagi kolme suurima tubakatootja (Philip Morris International, RJ Reynolds ja Japan Tobacco

International) vastu aastal 2000 rakendati tarneahela jälgimismeetmete kasutamine ning tehti koostöölepingud OLAF-iga (Euroopa Pettustevastane Amet) (Joossens, *et al.*, 2014, p. 38). Mõned allikad viitavad terroristide seotusele illegaalse tubakakaubandusega. Nende allikate kohaselt rahastatakse illegaalse tubakakaubandusest tuleva tuluga terroriakte (Shelley & Melzer, 2008, p. 10). Siiski on leitud, et terroristide osalemine illegaalses tubakakaubanduses on pigem haruldane (Von Lampe, 2011, p. 150).

Euroopas tehtud uuringutes on leitud, et illegaalset sigaretikaubandust juhivad peamiselt inimesed, kellel puudub eelnev karistusregister. Samuti on terroristide rahastamine illegaalsete sigarettide müügist tuleva tuluga pigem erand, kui reegel. Lisaks näib ka tubakatootjate osalemine illegaalses kaubanduses olevat ajalugu. Võltsitud sigarettide ja *illicit whites*'ide levik võib olla tubakatootjate rangema müügipoliitikaga seotud. (Von Lampe, 2019, p. 52)

Illegaalses salasigaretide kaubanduses osalejate *modus operandi* EL-is ja nende profiil jaguneb kolmeks (Angelini, *et al.*, 2015, p. 46):

- suuremahulistes kogustes osalejad;
- keskmisemahulistes kogustes osalejad;
- väikesemahulistes kogustes osalejad.

Suuremahulistes kogustes osalejad tegelevad illegaalse sigarettide kaubandusega pikkadel vahemaadel. Osalejad suunavad sigarettid legaalselt tarneahelalt kõrvale, veetakse salakaubana võltsitud sigarettide või *illicit whites*'id ning neid veetakse peamiselt konteinerites, kaubas ja veokites. Need osalised on tavaliselt seotud riikidevaheliste kuritegelike organisatsioonidega, millel on organiseeritud logistika (korterid, laod, transpordivahendid ja turustuskanalid). Neil on üksikasjalikud teadmised tolliseadustest ning nad võivad toetuda oma finantsvõimaluste leebemaks kontrolliks. Need ei pruugi olla suured rühmad, vaid võidakse soetada ka mõnda logistika osa teistelt kuritegelikelt rühmitustelt või üksikisikutelt. Osalisteks on enamasti lõuna-eurooplased, kes on pärit Kreekast, Itaaliast ja Hispaaniast. Selle põhjuseks võivad olla suured kaubasadamad, mis Lõuna-Euroopas asuvad. Suuremahulistes salasigaretide kaubanduses osalejad on vanemad kui keskmises- ja väiksemahulises sigaretikaubanduses osalejad. Nende vanus jääb vahemiku 40-54 eluaastat. Kuna nende vanus on kõrgem, võib järeldada seda, et nad on kogenud kriminaalid. (Angelini, *et al.*, 2015, p. 46)

Keskmisemahulistes kogustes osalejad tegelevad illegaalse sigarettide kaubandusega lühikestel vahemaadel. Nemad võivad olla levituskanaliteks suuremahulistele vedajatele.

Tavaliselt on osalisteks üksikisikud või väiksemad grupid ning veetakse sigarette muudetud sõiduvahendites (peidikud, haagise topelt põhi jms) ja teiste kaupade sisse peidetuna või segatuna. Lisaks on üheks viisiks ka tollitöötajate eksitamine, käitudes nii, nagu neil oleks peidetuna salasigarette, et siis teha katet kellelegi, kes veab suurtes kogustes salasigarette. Suurem osa osalistest on ida-eurooplased, kes on pärit Rumeeniast, Lätist ja Poolast ning mitte EL-i eurooplased, kes on pärit Ukrainast, Moldovast ja Valgevenest. (Angelini, *et al.*, 2015, p. 46)

Väikesemahulistes kogustes osalejad tavaliselt tegelevad illegaalse sigarettide kaubandusega keskmistel ja lühikestel vahemaadel. Põhiliselt kasutatakse *bootlegging*'ut ehk siis tuuakse madalama maksumääraga riikidest sigarette väiksemates kogustes isiklikuks tarbimiseks või müüakse edasi sõpradele ja tuttavatele. Tegutsetakse tavaliselt üksi või väikses rühmas ja on madala organiseerituse tasemega. (Angelini, *et al.*, 2015, p. 46)

Kokkuvõtvalt saab eelneva põhjal järeldada, et EL-is tegutsevad põhiliselt kuritegelikud rühmitused, väiksemad grupid ja üksikisikud, kes on orienteeritud kriminaaltulu teenimisele ning terroristide rahastamine ja toetamine on pigem erand. EL-i salasigarette kaubanduses osalejate *modus operandi* ja nende profiil jaguneb kolmeks: suuremahulistes kogustes osalejad, keskmisemahulistes kogustes osalejad ja väikesemahulistes kogustes osalejad. Sigarettide salakaubaveoga tegelevad põhiliselt keskealised või vanemad meesterahvad, osalisi on erinevatest EL-i riikidest kui ka kolmandatest riikidest.

1.3. Sigarettide illegaalne turg Euroopa Liidus ja Eestis

Tubakatooted, sh sigaretid on EL-is väga kõrgelt maksustatud. Mida kõrgemad hinnad, seda enam inimesi hakkab asendama legaalseid sigarette ebaseaduslike sigarettidega. Sigarettide ebaseaduslik jaemüük hõlmab võltsitud, maksustamata ja salakaubaveo sigarette. Aastal 2018 on leitud EL-i andmetele tuginedes, et hindade tõstmine toob kaasa ebaseaduslike sigarettide müügi märkimisväärse tõusu, 1 eurose hinnatõusu järgselt tõuseb ebaseaduslike sigarettide turuosa 5-12% võrra. EL-i ühe riigi sigarettide hinna tõus mõjub ebaseaduslikule sigarettide müügile, seda tõstes. EL-i riigid peaksid oma hindasid ühtlustama, st riikidevahelised hinnaerinevused kaotama, sellisel juhul väheneks ka ebaseaduslik sigarettide jaemüük. (Prieger & Kulick, 2018, pp. 1706, 1721) Hinnaerinevused ELi liikmesriikide ja ELi mittekuuluvate riikide vahel tõenäoliselt suurenevad veelgi, millega omakorda kasvab hinnaerinevus. Sellega kaasneb tõenäoliselt ka ebaseadusliku turu kasv EL-is. (Aziani, *et al.*, 2021, p. 777)

EL-i kodanikud tarbisid aastal 2017 peaaegu 55 miljardit ebaseaduslikku sigaretti. Umbes 40 miljardit sellest pärinevad 128-st riigist üle maailma ning 15 miljardit sellest on teadmata päritoluga. (Aziani & Dugato, 2019, p. 12) Kui mustal turul müüdavad sigaretid müüdaks seaduslikult, laekuks EL-i ja liikmesriikide eelarvesse hinnanguliselt 10 miljonit eurot aastas (Boboc & Ciobanu, 2021, p. 102).

EL-i riigid koos Euroopa komisjoniga on liitunud WHO Framework Convention on Tobacco Control (FCTC) ehk maailma terviseorganisatsiooni ebaseadusliku tubakatoodete müügi piiramise raamkonventsiooni protokolliga ja on allkirjastanud tubakatoodete ebaseadusliku kaubanduse kaotamise protokollil. Lepingu eesmärk on võidelda ülemaailmse ebaseadusliku tubakakaubandusega. EL-i institutsioonid ja nende liikmesriigid on välja töötanud efektiivsed õiguskaitsevahendid, et võidelda ebaseadusliku tubakatoodete tootmise ja salakaubaveo vastu. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) ehk Euroopa Liidu Õiguskaitsekoolituse Amet on organisatsioon, mis pakub koolitusi nendele EL-i liikmesriikide õiguskaitseametnikele, kes tegelevad tubakapettuste uurimise ja toimingutega. Igal aastal saavad 500 politsei- ja tolliametnikku EL-i liikmesriikidest CEPOL'i koolitusi, mis hõlmavad endas teadmisi salasigaretide tootmisest ELis, salakaubaveost idapiiride kaudu, salakaubaveost mereteel, finantsinvesteeringute integreerimisest sigarettide juhtumite arvesse ning koostöö vahenditest organiseeritud kuritegevuse tõkestamiseks. Need treeningud on organiseeritud European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT) EL-i kuritegevuse prioriteedi Excise Fraud aktsiisipettuse raames. (Schröder, *et al.*, 2021, p. 1)

Need riigid, kes jagavad sama *modus operandi* salakaubaveos, jagavad ka riigi valitsemise tugevaid ja nõrku külgi. Valitsuste ühine tugevdamine ja ühiste eesmärkide seadmine riikides, kus illegaalne salakaubaveo viis on sarnane, võib kaasa aidata salakaubaveo tõkestamisele. Nende riikide ühine koostöö aitab saavutada maksimaalseid tulemusi. (Boboc & Ciobanu, 2021, p. 111)

EL-is kaubeldakse ebaseaduslikult nelja tüüpi sigarettidega (Aziani & Dugato, 2019, p. 14):

- Salasigaretid, mis on EL-is seaduslikult toodetud madala maksumääraga riikides ning mis seejärel transporditakse kõrgema maksumääraga riikidesse, kus need ebaseaduslikult makse tasumata müüakse. Tavaliselt need sigarettimargid on samad, mida tarbija kodumaal ostab. Nagu eelmises alaosas kirjeldatud, siis nimetatakse seda salakaubanduse vormi *bootlegging* 'uks.

- *Illicit whites* – sigaretid, mis on seaduslikult toodetud ühes riigis, aktsiis on makstud tootjariigis. Sigaretid smuugeldatakse EL-i riikidesse sageli *bootlegging*'u vormis ning sellel turul ei ole selle kaubamärgi omanikul müügiluba.
- Võltsitud sigaretid (*counterfeit cigarettes*) – võltsitud on nii kaubamärki kui ka maksumärki. Müüakse riigis, kus sigaretid toodetakse või suunatakse teise riigi turule ilma makse tasumata.
- Kaubamärgita sigaretid, mis on toodetud kas legaalses või illegaalses tehases ilma litsentsita. Kaubamärgita sigaretid müüakse ilma makse tasumata. Kuulub salakaubanduse kategooriasse *counterfeiting*.

Üks kõige murettekitavam trend aktsiisipettustest on kasvav levimus sellest, et illegaalsed sigaretid toodetakse otse EL-is. Paar aastat tagasi oli harv juhus, kui mõni selline tootmine tuvastati mõnes EL-i riigis. Täna sel päeval on see suhteliselt tavaline nähtus. Inimesed nendes grupeeringutes on tavaliselt rahvusvahelist päritolu ning kõrgelt spetsialiseerunud. Nad organiseerivad kogu tootmise, hulgimüügi, transpordi ja ebaseadusliku jaemüügi. Tootmine on koondatud kaugematesse piirkondadesse laohoonetes, kasutatakse turvameetmeid ja signalisatsioone ning isoleeritakse illegaalse taustaga töötajad, kelleks on tavaliselt kolmandatest riikidest ja naaberriikidest pärit meessoost isikud. Sigarette samas riigis ei müüda, vaid transporditakse teise EL-i riiki ning turg asub seal, et vähendada kahtlusi. (Schröder, *et al.*, 2021, pp. 1-2) Aastal 2020. kasvas sigarettide võltsimise maht märkimisväärselt, 4,8 miljardi sigareti ehk 87% võrra, jätkates tõusutrendi, mida on täheldatud aastast 2016. Need võltsitud sigaretid võivad olla toodetud otse EL-i ebaseaduslikes sigarettide tootmise tehastes ning tegelikult võivad olla võltsitud sigarettide kogused olla isegi suuremad kui uuringud näitavad. (KPMG, 2021, p. 20)

Suurem osa ebaseaduslikest sigarettidest on pärit EL-i välistest riikidest. Üle 20% on pärit kolmandatest riikidest (Ukraina ja Valgevene), peaaegu 40% on pärit Lähis-Idast (Araabia-Ühendemiraadid) ja Põhja-Aafrikast (Alžeeria) ning Rumeeniast, Kreekast, Leedust, Lätist ja Poolast pärit sigaretid moodustavad EL-is vähem kui 1% ebaseaduslikust turust. (Aziani & Dugato, 2019, p. 12)

Peamised marsruudid, mida mööda salakaubavedu käib, on Kirde marsruut, Balkani marsruut ja Magribi marsruut. Kirdetee on peamine viis, kuidas ebaseaduslikud sigaretid ELi välistest Ida-Euroopa riikidest sisenevad. Pooled neist on *illicit whites*'id (Bate, *et al.*, 2020, p. 789), mis tähendab, et need on legaalsed sigaretid nende tootjamaal, kuid müüakse teises riigis

mustal turul, st makse tasumata. Ülejäänud sisse toodavatest sigarettidest on salasigaretid. (Boboc & Ciobanu, 2021, p. 104). Salakaubana Balkani marsruudi kaudu tulevad illegaalsed tubakatooted Kreeka piiri kaudu Bulgaariasse ja Rumeeniasse, kust edasi lähevad need Kesk-Euroopa turgudele. Rumeenia ja Bulgaaria on EL-is suurimad tajutava korrupsiooniga riigid. (Markova, 2020, p. 1049)

Piirkonnad, kus EL-is on illegaalsed sigaretid kõige levinumad, on Ida-Euroopa (Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola), Kagu-Euroopa (Bulgaaria ja Kreeka) ning EL-i edelapiir (Hispaania ja Andalusia). Geograafiline asend nendes piirkondades demonstreerib seda, et kui EL-i riigi kõrval asetseb kolmas riik, kus on salasigaretide madalamad hinnad, on ka kõrgem illegaalsete sigarettide osakaal. (Angelini, *et al.*, 2016, p. 313)

Erinevad turu tüübid EL-is on järgmised (Boboc & Ciobanu, 2021, pp. 105-106):

- Eesti, Itaalia, Läti, Leedu, Poola, Rumeenia ja Slovakkia – peamisteks kaubeldavateks toodeteks on *illicit whites*'id, mis moodustab keskmiselt 63,4% kogu ebaseaduslikust kaubandusest. Lahtine tubakas moodustab 28,9% ning võltsitud tubakatooted moodustavad 7,8%. Kaubamärgid ei ole tuntud tootjatelt ning need pärinevad Valgevenest või ei ole nende päritolu teada. Nendesse riikidesse sisenevad illegaalsed sigaretid mööda Kirdetee marsruuti, Itaaliasse jõuavad sigaretid ka Balkani ja Magribi marsruudi mööda. Üldiselt on need riigid pigem transiitriigid kui sihtriigid.
- Bulgaaria, Küpros, Kreeka, Malta ja Portugal – illegaalsete sigarettide turg jaguneb võrdselt *illicit whites*'ide ja salasigaretide vahel, peamist päritoluriiki ei ole teada. Põhiline kasutatav kaubamärk ei ole tuntud tootjalt, kuid teist põhilist kasutatavat kaubamarki Maltas ja Portugalis on tootnud suur sigaretitootja PMI (Philip Morris International). Nendesse riikidesse jõuavad illegaalsed sigaretid Balkani marsruuti mööda ning Maltasse ja Portugali ka Magribi marsruudi kaudu, läbides Hispaaniat ja Itaaliat). Need riigid on nii sihtriigid kui ka transiitriigid.
- Tšehhi Vabariik, Ungari ja Sloveenia – peamisteks kaubeldavateks toodeteks on lahtine tubakas, mis moodustab 68,3% illegaalsest tubakaturust. Lisaks kaubeldakse ka kahe kaubamärgiga, mis on toodetud suurte sigaretitootjate PMI ja BAT (British American Tobacco) poolt. Need riigid on põhiliselt transiitriigid sigarettidele, mis tulevad mööda kirde ja Balkani marsruuti ning mille päritoluriigid on Ukraina või muu riik (näiteks Bosnia ja Hertsegoviina).

- Belgia, Iirimaa, Luksemburg ja Hispaania – peamisteks kaubeldavateks toodeteks on salasigaretid ja lahtine tubakas, mis moodustavad 73,9% kogu illegaalsest turust. Kaks peamist kaubamärki illegaalsel turul on toodetud suurte sigaretitootjate PMI ja BAT poolt. Need riigid on peamiselt transiitriigid ning vedajad kasutavad peamiselt Magribi marsruuti. Sigaretid on tavaliselt pärit Valgevenest, Venemaa Föderatsioonist või Ukrainast.
- Austria, Horvaatia, Taani, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Holland, Norra, Rootsi, Šveits ja Ühendkuningriigid – peamisteks kaubeldavateks toodeteks on salasigaretid või lahtine tubakas, mis moodustavad 80,8% kogu illegaalsest turust. Kaks peamist kaubeldavat kaubamärki on toodetud suurte sigaretitootjate PMI, BAT või JTI (Japan Tobacco International) poolt. Need riigid on peamiselt sihtriigid ning illegaalsed sigaretid pärinevad Ukrainast.

Terviseameti 2020. aastal tellitud Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringust selgus, et vastanutest 26,1% olid kas igapäevasuitsetajad või juhusuisetajad. Tubakatoodetest tarvitatakse kõige sagedamini sigarette. (Tervise Arengu Instituut, 2020, lk 17) Alternatiivseid tubakatooteid nagu nikotiinipadjakesed ja e-sigaretid on kasvav trend noorte seas ning tavalised sigaretid ei ole noorte seas enam nii populaarsed (Tervise Arengu Instituut, 2021).

Eesti konjunktuurinstituudi 2020 uuringu „Illegaalse alkoholi ja sigarettide tarbimine ning ümbrikupalkade maksmine Eestis 2019“ kohaselt ostsid teadlikult salasigarette 14% suitsetajatest ning peamiseks ostu põhjuseks on illegaalsete sigarettide madalam hind. Salasigaretidest osteti selliseid marke nagu Fest, Kiss, Mark1, Marlboro, Premier, Priima, Rothmans, Winston, Chesterfield, Byron, Belomorkanal, LM, NZ, Дружок ja Pall Mall. 58% ostjatest oli ostnud teise riigi maksumärkidega salasigarette, 15% ilma maksumärkideta sigarette ning ülejäänud 27% ostjatest mõlemat (nii maksumärkidega kui ka ilma). Maksumärgistatud sigaretid pärinesid Venemaalt, Valgevenest, Lätist, Leedust, Ukrainast ning ka Hiinast. 58% ostjatest ostis salasigaretid tänavalt, käest kätte ning vähem osteti turult ja müüja kodust. Kauplustest/kioskitest osteti salasigarette 2% ning sotsiaalmeediast samuti 2%. Uuringu kohaselt oli aastal 2019 sigaretipaki hind keskmiselt 2,31 eurot. Aastal 2019 müüdi Eestis 220 miljonit salasigaretti, mille väärtus oli 25,4 miljonit eurot, millelt jäi riigieelarvesse laekumata hinnanguliselt 30,4 miljonit eurot tubakaaktsiisi ning 11,2 miljonit eurot käibemaksu. Kogu sigarettide siseturumahust moodustasid illegaalsed sigaretid hinnanguliselt 12-15%. (Eesti Konjunktuurinstituut, 2020, lk 41-42, 50)

Uuringufirma Nielsen'i „tühja paki uuringust“ nähtub, et aastal 2021 on võõramaiste sigarettide osakaal Eestis suurenenud (teises kvartalis 10,5% ning kolmandas kvartalis ulatub 13,1%-ni). Uuringus on andmed leitud võõramaiste sigarettide ja sigaretipakkide kohta ja see uuring sisaldab ka näiteks turistide sisse toodud sigarette ja sigarettepakke. Kogutud suitsupakkidest olid 1,1% võltsitud kaubamärgid, mis kuuluvad sigarette tootvatele ettevõtetele. Sigaretipakkidest 6,3% olid Valgevene päritolu, 2,3% Venemaa päritolu ning 1,3% nendes olid ostetud *duty free*'st. Peamised leitud kaubamärgid (ei sisalda võltsitud sigarette) olid NZ (4,6%), Parliament (0,9%), Winston (0,8%) ning Fest (0,8%). Kõige rohkem leiti nendest Sillamäelt (29%), Rakverest (19%) ning Pärnust (17,3%). (Nielsen Consumer LLC, 2021, p. 5)

EL-is kaubeldakse ebaseaduslikult nelja tüüpi sigarettidega: EL-is seaduslikult toodetud sigaretid, *illicit whites*, võltsitud sigaretid ja kaubamärgita sigaretid. Eestis on peamiseks kaubeldavaks tooteks *illicit whites*. Suurem osa ebaseaduslikest sigarettidest on pärit kolmandatest riikidest, kuid kasvavaks probleemiks on Euroopas see, et salasigaretid toodetakse EL-is kohapeal maha jäetud kohtades ja laohoonetes ning enam ei tooda nii palju sigarette kolmandatest riikidest sisse. Sellisel juhul on tootmistele palju raskem jälile saada ning nõuab rohkem ressursi, et takistada selliste salavabrikute tööd.

2. SIGARETTIDE ILLEGAALNE TURG EESTIS

2.1. Uuringu läbiviimise meetodika, protsess ja valim

Selles alapeatükis antakse ülevaade uuringu läbiviimise meetodika, protsessi ja valimi kohta. Käesolevas lõputöös on tegemist empiirilise uuringuga ning uurimismeetodina kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit. Lõputöös püstitatud eesmärgi saavutamiseks ning uurimisküsimustele vastamiseks kasutati uurimisstrateegiaks juhtumiuuringut, mille eesmärk on mõista inimesi nende loomulikus keskkonnas (Neuman, 2014, p. 42). Juhtumiuuring annab põhjaliku arusaama nähtustest, põhiprotsessidest ja kaasatud osalejatest (Yves-Chantal, 2010, p. 2). Juhtumiuuringu eesmärgiks oli välja selgitada Eesti illegaalsete sigarettide turutehingute tunnusjooned ja nendes osalised. Juhtumiuuringu raames koguti andmeid kahest erinevast allikast: kohtulahendist, kohtutoimikust ning tarbijate kogemusi koguti kvalitatiivse küsitlusega salasigarettide tarbijatelt, eesmärgiga saada varjatud informatsiooni. Kvalitatiivne küsitlus edastati neile küsimustiku vormis avatud küsimustega. Analüüsitehnikaks kasutati juhtumipõhist ehk vertikaalset analüüsi, mille puhul on vaatluse all korruga üks juhtum (Kalmus jt., 2015).

Dokumendianalüüs on süstemaatiline protseduur dokumentide ülevaatamiseks või hindamiseks ning nõuab andmete uurimist ja tõlgendamist eesmärgiga mõista ja arendada empiirilisi teadmisi. Lisaks kasutatakse seda tihti kombineeritult mõne teise kvalitatiivse uurimismeetodiga, näiteks intervjuudega. (Bowen, 2009, p. 27-28) Antud töös uuritakse dokumendianalüüsiga kohtulahendit ja kohtutoimikut, milles on isikuid karistatud § 376 lg 1 alusel, et välja selgitada salakaubanduses osalevate inimeste profiil (müüjad ja tarbijad), suhtlusviisid, salasigarettide margid, hinnad, müügikohad ja tarneahelad. Dokumendianalüüsi raames analüüsiti Viru Maakohtu Narva kohtumaja otsust ja kohtutoimikut (kriminaalasja number: 1-21-3920), milles karistati isikuid Karistusseadustiku § 376 lg 1 järgi suures koguses maksumärgiga märgistamata või nõuetele mittevastavas müügipakendis või keelatud tubakatoodete kauplemise, nende hoidmise, ladustamise või edasitoimetamise eest (Karistusseadustik, 2001). Kriminaalasja leidmiseks kasutati Riigiteataja kohtulahendite otsingut ning töötati läbi KarS § 376 kohtuotsuseid, millest valis autor välja sobivaima lahendi, mille otsust ja toimikut lõputöös analüüsida. Kohtutoimiku analüüsi pidas autor vajalikuks, et saada ülevaadet ostjate profiilist, kuidas toimub kauplemine illegaalsel sigaretiturul ning milliste sigaretimarkide, hindade ja kogustega turul kaubeldakse. Kohtutoimikuga käidi tutvumas Ida-Viru maakohtus Narva kohtumajas, kus töötati läbi 12 köidet kohtutoimikut.

Kohtutoimikust analüüsiti kahtlustatavate ülekuulamiste protokolle, tunnistajate ülekuulamiste protokolle ja telefonide kõneeristuste salvestusi. Viru maakohust nõusoleku küsimisel kinnitas autor, et uuringu raames kogutakse vaid isikustamata andmeid ning osapoolte nimesid jm tunnuseid, mille alusel osapooli tuvastada oleks võimalik, ei koguta.

Dokumendianalüüsi andmeanalüüsiks rakendati kvalitatiivset sisuanalüüsi (Renz, *et al.*, p. 825). Kohtuotsuse ja kohtutoimiku analüüsitavad andmete analüüsiks kasutati suunatud kodeerimist (Hsieh & Shannon, 2005, p. 1281), mille tulemusena analüüsitavad andmed kodeeriti ja seejärel moodustati 5 kategooriat (vt tabel 2).

Kvalitatiivset küsimustiku kasutati teatud isikute grupi küsitlemiseks (salasigaretide tarbijad) eesmärgiga saada varjatud informatsiooni (Jansen, 2010, p. 2), st kuidas ostjad salasigarette ostavad, kust said kontaktid, kes on müüjad, kust salasigaretid pärinevad ning muu oluline informatsioon salasigaretide turu kohta. Küsitluse eesmärgiks oli teada saada, milline on hetkel sigarettide illegaalne turg Eestis ning kes on selles osalised. Küsitlus oli avatud küsimustiku vormis ning küsimustele tuli vastata võimalikult põhjalikult ning vajadusel põhjendada. Küsimustik sisaldas 17 küsimust, mis puudutas osaliste (ostjad ja müüjad) vanust ja sugu, kuidas lepatakse müüjatega kokku salasigaretide ostmise ja kohaletoometamine, milline on salasigaretide turg (margid, kogused, hind ja maksumärk) ning puudutas ka küsimusi tarneaehelate kohta (vt lisa 1).

Kvalitatiivse küsitluse puhul kasutati mittetõenäosuslikku valimi koostamise meetodit, kombineeritult eesmärgistatud valimit (Palinkas, *et al.*, 2015, p. 534) ja lumepallivalimit (Parker, *et al.*, 2019, p. 3). Eesmärgistatud valimi puhul valiti uuritavad lähtudes lõputöös püstitatud uurimisküsimustest, nendeks olid kindlad inimesed, kes salasigarette tarbivad. Lumepallivalimi puhul on tegemist viisiga, kus kasutatakse ära inimestevaheliseid sidemeid, st pöördui tuttavate poole küsimusega „kas teatakse kedagi, kes tarbib salasigarette?“. Lumepallivalim on üks tuntumaid meetodeid varjatud populatsioonide uurimisel (Parker, *et al.*, 2019, p. 3). Küsimustik saadeti tuttavatele e-maili teel, kes selle omakorda saatsid oma tuttavatele ning kes saatsid need edasi tarbijatele. Intervjueeritavatele tagati anonüümsus ning küsimustik saadeti e-maili teel eesmärgiga saada küsimustele ausad vastused ning sellist informatsiooni salaturu kohta, mida siiani teada ei ole (Neuman, 2014, p. 329). Vastajateks õnnestus leida kokku 6 salasigaretide tarbijat, vastanutest kaks olid tarbinud salasigarette varasemalt, umbes 2-3 aastat tagasi ning kes praeguseks enam salasigarette ei tarbi. Üks

nendest on suitsetamise maha jätnud ning teine ei tarbi enam salasigarette, sest nende tubakas on ebakvaliteetne.

Kvalitatiivse küsitluse andmeanalüüsi meetodiks on kvalitatiivne sisuanalüüs, kus sarnase tähendusega tekstiosad koondatakse vastavatesse kategooriatesse. Analüüsiks kasutati suunatud kodeerimist (Hsieh & Shannon, 2005, p. 1281). Küsitluste vastuste analüüsitavad andmed kodeeriti ning seejärel moodustati 5 kategooriat (vt tabel 6).

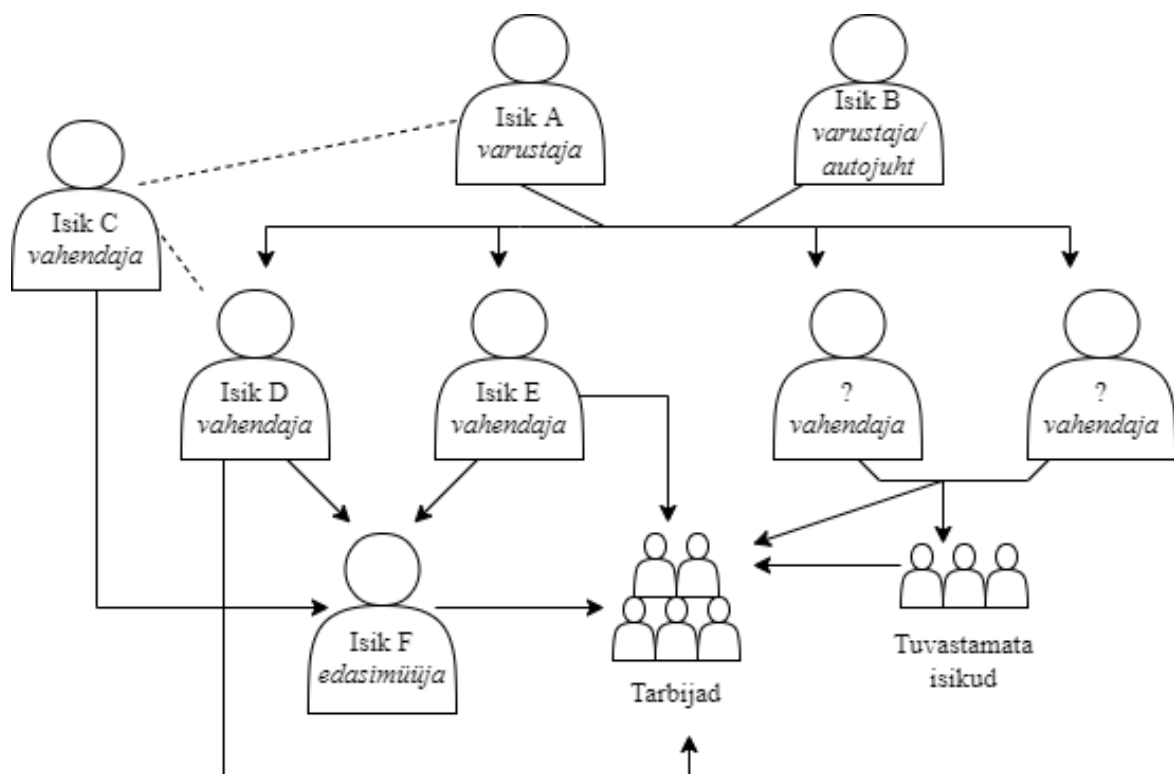
2.2. Kohtuotsuse ja toimiku analüüs

Antud peatükis analüüsitakse Viru Maakohtu Narva kohtumaja kriminaalasja number: 1-21-3920 kohtuotsust ja kohtutoimikut (I. B., N. K., A. P., J. P., I. Z. ja R. T. kriminaalasi karistusseadustiku § 376 järgi, 2021). Vastamaks lõputöös püstitatud uurimisküsimustele analüüsis autor 2021. aasta kohtulahendit ja kohtutoimikut, et saada andmed hetkeolukorrast turul. Kaasuse kirjeldamisel on isikute nimetähed asendatud tähtedega, isik A, isik B, isik C, isik D, isik E, ja isik F.

Kohtuotsuse ja kohtutoimiku analüüsi käigus kodeeriti teksti ning toodi välja olulisemad punktid, mille tulemusena moodustusid kategooriad ja koodid. Uurimisküsimuste põhjal moodustas autor 5 kategooriat, milleks on grupeeringus osalejate profiil, tarbijad, salasigaretid, suhtlusviisid ja salasigaretide üleandmine. Enne tekstianalüüsi tulemuste esitamist antakse juhtumist ülevaade.

Antud kaasuses toimetas maksumärgistamata ja mitte Eesti maksumärgiga sigaretid Eesti territooriumile A koos B-ga. B ülesandeks oli salasigaretide hoidmine, ladustamine ja edasi toimetamine kaubikutega Läti Vabariigist Eesti Vabariiki ja sigarettide üleandmine vahendajatele. Läti Vabariigist soetati sigaretid eeluurimise käigus tuvastamata isikutelt. Varustajat A on varasemalt aastal 2017 kriminaalkorras karistatud sama teo eest, st § 376 lg 1 järgi maksumärgiga märgistamata ja nõuetele mittevastavas müügipakendis tubakatoodete edasitoimetamises suures koguses, toona vedas isik A veoki haagises 278 780 tk erinevat marki sigarette (I. Z. kriminaalasi karistusseadustiku § 376 järgi, 2017). Vahendajaks oli antud kaasuses isik C ja teised eeluurimises tuvastamata isikud, kellega lepiti kokku sõnumirakendustes nagu „Telegram“ ja „Whatsapp“ sigarettide üleandmise kohad, sortimendi, koguse ja hinna. Isik C kaasas oma tegevusse isiku E ja isiku D, kes isikutelt A ja B sigaretid vastu võtsid ning need Harjumaalt (sigarettide üleandmise koht) Ida-Virumaale edasi toimetasid. Isik C andis iga kord isikule D sularaha, mille pidi andma isikule A sigarettide eest

peale sigarettide kätte saamist. Peale sigarettide kätte saamist toimetati ja müüdi sigaretid samal või järgnevatel kuupäevadel isikute C, D ja E poolt erinevatele salasigaretide tarbijatele ja edasimüüjatele, sh ka isikule F. Eeluurimise käigus tuvastatigi ainult üks edasimüüja, kelleks oli isik F ning kes otseselt varustajatega kontaktis ei olnud. Isik F soetas sigaretid isikutelt C, E ning D, varalise kasu saamise eesmärgil, müües sigarette edasi Jõhvi ja Kohtla-Järve linnas elavatele inimestele. Ka vahendajad müüsid sigarette üksikisikutele, mitte ainult salasigaretide edasimüüjatele. (vt joonis 1) (I. B., N. K., A. P., J. P., I. Z. ja R. T. kriminaalasi karistusseadustiku § 376 järgi, 2021).

Joonis 1. Salasigaretide liikumise skeem varustajatelt tarbijateni kohtuotsuse põhjal (autori koostatud)

Esimeses kategoorias **grupeeringus osalejate profiil** analüüsiti teksti sihiga leida infot Eestis salasigaretide kaubandusega tegelevate isikute kohta. Tekstianalüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle põhjal tekkis 6 koodi: roll (kood 1), vanus (kood 2), haridus (kood 3), elukoht (kood 4), kodakondsus (kood 5), emakeel (kood 6) (vt tabel 2). Analüüsi kohaselt olid kõik osalised antud kaasuse grupeeringus vene keelt kõnelevad. Varustajad A ja B olid Läti kodanikud, vahendaja C oli ilma kodakondsuseta, D oli Vene kodakondsusega ja E oli nii Eesti kui ka Vene kodakondsusega ning edasimüüja F oli samuti kodakondsuseta isik. Varustajate A ja B elukohaks on Riia, vahendajate C, D ja E elukohaks on Narva ning

edasimüüja F elukohaks on Kohtla-Järve. Kaks grupeeringus osalejatest on põhiharidusega (vahendajad C ja E) ning teised grupeeringus osalejad kas kesk-eri või keskharidusega isikud. Vahendajad D ja E, kes on grupeeringus kõige nooremad (24 aastased), nende ülesandeks oli kaup varustajatelt vastu võtta ning ka salasigarette müüa. Isik C, kes varustajatega suhtles ning varustajate ja kauba vastu võtjate vahel organiseerija rollis oli, oli 31 aastane. Mõlemad varustajad A ja B ning edasimüüja F olid keskealised mehed (vt tabel 3).

Tabel 2. Kohtuotsuse ja kohtutoimiku analüüsil moodustatud kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1 Grupeeringus osalejate profiil	Kood 1. Roll Kood 2. Vanus Kood 3. Haridus Kood 4. Elukoht Kood 5. Kodakondsus Kood 6. Emakeel
Kategooria 2 Tarbijad	Kood 1. Sugu Kood 2. Vanus Kood 3. Haridus Kood 4. Ametikoht Kood 5. Kodakondsus Kood 6. Emakeel
Kategooria 3 Salasigaretid	Kood 1. Mark Kood 2. Hind Kood 3. Kogus Kood 4. Maksumärk Kood 5. Salasigaretide hüüdnimed
Kategooria 4 Suhtlusviisid	Kood 1. Helistamine Kood 2. Sõnum Kood 3. Telefonirakendused Kood 4. Kontakti leidmine
Kategooria 5 Salasigaretide üleandmine	Kood 1. Kohale viimine Kood 2. Müüja kodust

Teises kategoorias **tarbijad** analüüsiti teksti eesmärgiga leida iseloomulike tunnuseid tarbijate kohta ja millise taustaga on isikud, kes salasigarette tarbivad. Tekstianalüüsi tulemusel

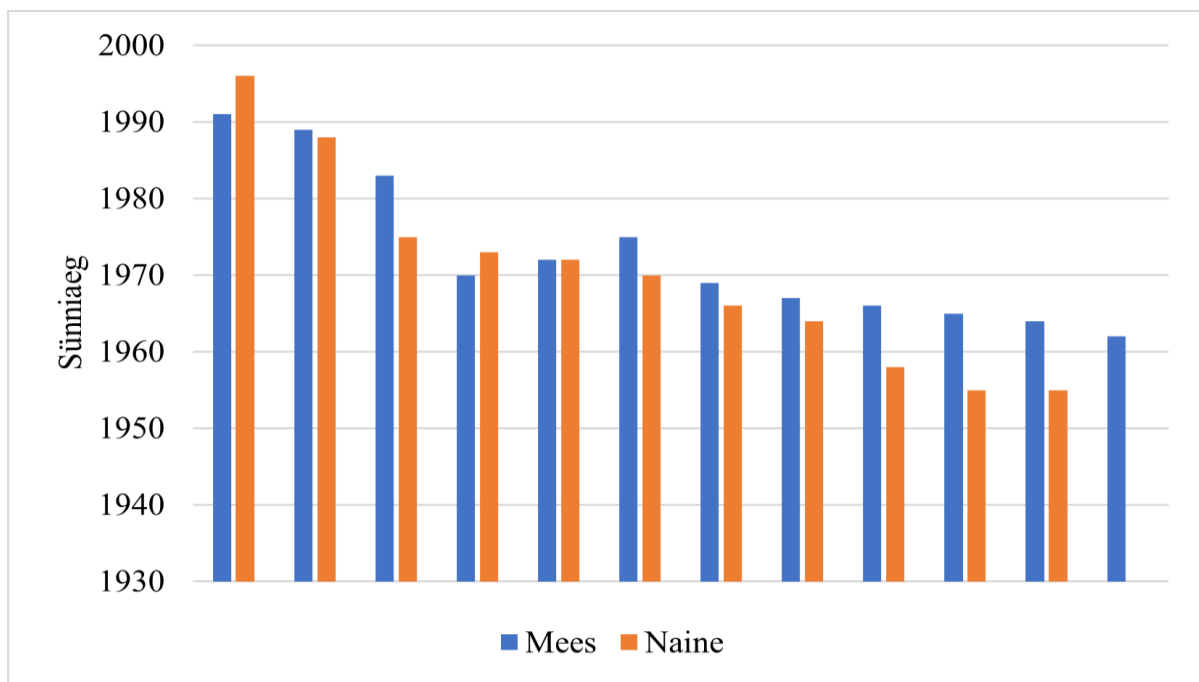
tuvastatud tunnused kodeeriti ja selle põhjal tekkis 6 koodi: sugu (kood 1), vanus (kood 2), haridus (kood 3), ametikoht (kood 4), kodakondsus (kood 5) ja emakeel (kood 6) (vt tabel 2). Analüüsil selgus, et eeluurimise käigus tuvastati 23 isikut, kes edasimüüjalt F ja vahendajatelt D ja E salasisigarette ostsid. Salasisigarette ostjatest olid 12 isikut meessoost ja 11 isikut naissoost. Ostjad olid vanuses 26-67, suurem osa nendest olid keskealised mehed ja naised (joonis 2). Tunnistajate ülekuulamise protokolle oli kohtutoimikus kuus, nende analüüsi tulemusena tunnistas salasisigarette ostmist kuuest isikust kolm. Teistest kolmest oli üks isik vahendaja D sõber, kelle juures sigaretikaste hoiustati, teine isik teadis vahendajat D kasside turvakodust, kus D oli abis käinud (tunnistaja salasisigarette isikult D ei soetanud, kuid teadis, et ta tegeleb nende müümisega) ning kolmas isik oli vahendaja E kooliaegne tuttav, kes ei teadnud, et isik E sigarette müüb. Tunnistajate ülekuulamise protokollide analüüsil selgus, et ostjateks olid kas põhi- või keskhariidusega isikud ning nad töötasid ametikohal, kus makstakse keskmisest töötasust madalamat töötasu. Üks tunnistajatest, kes salasisigarette soetanud oli, oli ka kõrgema haridusega, kuid Vene Föderatsiooni kodakondsusega. See isik teadis vahendajat D kui perekonnatuttavate poega. Kõneeristuste salvestustest ja tunnistajate ülekuulamiste protokollidest nähtus, et kõik ostjad ja ka tunnistajad olid vene keelt kõnelevad isikud, kohtutoimikus olid kõneeristused eesti keelde tõlgitud.

Tabel 3. Grupeeringus osalejate profiil (autori koostatud)

Grupeeringus osalejad	Roll	Vanus	Haridus	Elukoht	Kodakondsus	Emakeel
Isik A	Varustaja	41	Keskhariidus	Riia	Läti	Vene
Isik B	Autojuht/varustaja	45	Kesk-eri	Riia	Läti	Vene
Isik C	Vahendaja	31	Põhihariidus	Narva	Puudub	Vene
Isik D	Vahendaja	24	Keskhariidus	Narva	Vene	Vene
Isik E	Vahendaja	24	Põhihariidus	Narva	Vene/Eesti	Vene
Isik F	Edasimüüja	47	Kesk-eri	Kohtla-Järve	Puudub	Vene

Kolmandas kategoorias **salasisigaretid** analüüsiti teksti eesmärgiga koguda infot turul kaubeldavatest sigaretimarkidest, nende hindadest, kogustest, päritolust ja nende hüüdnimedest, tekstianalüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle tulemusel tekkis 5 koodi: mark (kood 1), hind (kood 2), kogus (kood 3) maksumärk (kood 4) ja salasisigarette hüüdnimed (kood 5) (vt tabel 2). Analüüsi kohaselt selgus, et sigaretimarkidest

soetati põhiliselt marke nagu NZ Gold ja Winston. Kõneeristuste analüüsi käigus selgus, et salasigarette nimetati erinevate hüüdnimedega nagu Niina-Ziina, peenikesed, spagetid, Volkswagen, suured, pehmed, sinised jms (tabel 4). Igal sigaretimargil oli enda hüüdnimi, mille järgi müüja sai aru, mida tarbija soovib (tabel 4). Paljude isikutega, kes helistasid, oli müüjal juba selge, mida sooviti, sest tarbiti ja osteti põhiliselt alati sama marki sigarette. Kui parajasti soovitud marki ei olnud, pakkus müüja mingit muud marki. Sigarette nimetati ka sokkideks (soojad sokid, villased sokid, talvised tüsedad) leivaks ja šokolaadiks. Sigarettide hinnaks oli 25 eurot blokk, olenemata margist, mis teeb sigaretipaki hinnaks 2,50 eurot. Korraga osteti väga erinevaid koguseid, kas pakkide kaupa või bloki kaupa, enamasti soetasid kliendid korraga 10 pakki sigarette ehk ühe bloki. Sigaretid olid nii maksumärkidega, maksumärkideta kui ka *duty free*'st edasimüügiks soetatud. Edasimüüja F soetas edasimüügiks sigaretid isikult C. Edasimüügiks ostetud sigaretid olid odavama hinnaga, sigaretimark Winston hinnaga 22 eurot blokk ning sigaretimark NZ Gold hinnaga 21 eurot blokk.

Joonis 2. Ostjate sünniaastad ja sugu kriminaalasja 1-21-3920 kohtutoimikust (autori koostatud)

Isik A koos isikuga B käitles, hoidis, toimetas edasi, ladustas ja kauples kokku 4 260 000 tk maksumärgiga märgistamata või nõuetele mittevastavas müügipakendis sigaretti. Isikud C, D ja E käitlesid kokku 1 110 000 tk maksumärgiga märgistamata või nõuetele mittevastavas müügipakendis sigaretti ning isik F käitles kokku 170 000 tk maksumärgiga märgistamata või nõuetele mittevastavas müügipakendis sigaretti.

Tabel 4. Hüüdnimed sigaretimarkidel (autori koostatud)

Illegaalse sigareti mark	Illegaalse sigareti hüüdnimi
NZ Gold	Niina-Ziina, Nadja-Ziina, peenikesed, spagetid, paelad, triibulised, sebra, väikesed
Winston	Volkswagen, suured, pehmed, sinine, paksud

Tabelis 5 on toodud isikute kinnipidamisel konfiskeeritud sigarettide margid, kogused ja maksumärgid. Konfiskeeritud sigarettidest kõige rohkem oli sigaretimarki NZ Gold, mis on Valgevene maksumärgidega ning tarbijate seas kõige populaarsemad ning sellele järgneb Winston Blue, mida oli nii maksumärgideta, kui ka *duty free*'st edasimüügiks soetatud. Kokku konfiskeeriti 414 614 tk erinevat marki sigarette.

Tabel 5. Isikute kinnipidamisel konfiskeeritud sigaretid (autori koostatud)

Mark	Kogus (tk)	Maksumärk
Winston Blue	34 324	<i>Duty free</i>
Winston Blue	78 389	Maksumärgideta
NZ	10 720	Valgevene
NZ Gold	112 601	Valgevene
NZ Safari	40 000	Valgevene
Marlboro	120	Maksumärgideta
Marlboro Vintage	5240	Maksumärgideta
Fest	30 000	Valgevene
Fest	2100	Maksumärgideta
Queen menthol	26 000	Valgevene
Carat Premium	2000	Maksumärgideta
PallMall	100 000	Maksumärgideta
West	120	Maksumärgideta

Neljandas kategoorias **suhtlusviisid** analüüsiti tekst eesmärgiga koguda informatsiooni selle kohta, kuidas suhtlevad omavahel varustajad, vahendajad, edasimüüjad ja tarbijad, tekstianalüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle tulemusel moodustus 4 koodi: helistamine (kood 1), sõnum (kood 2), telefonirakendused (kood 3) ja kontakti leidmine (kood 4) (vt tabel 2). Analüüsi tulemusena selgus, et müüjad ja ostjad suhtlesid omavahel telefoniteel helistades. Telefonikõnes müüjale küsitakse, „mis teoksil“ või „kas midagi on“. Helistades aga

otse öelda ei tohtinud, et tahetakse salasigarette osta, vaid nimetati salasigarette hüüdnimega, näiteks „kas pakse villaseid sokke on?“. Mõnel juhul saatsid ostjad ka müüjale sõnumi, kui müüa telefonikõnele ei vastanud. Müüjad helistasid ka ise ostjatele, kes eelnevalt olid salasigarette neilt ostnud, kui nad näiteks pidid ära sõitma või olid eemal, et tarbijatel varud otsa ei saaks. Ühel juhul helistas müüjale ammune klient, kes soovis uuesti salasigarette osta ning ütles selle otse telefonikõnes välja, selle peale sai müüja väga kurjaks ja vastas, et telefonis selliseid asju öelda ei tohi. Müüja ja ostja said üksteisega tuttavaks põhiliselt kas tuttavate kaudu, teadsid juba üksteist varasemalt või saadi kontakt töökohast. Ühel juhul tutvus ka ostja sigarettide edasimüüja elukaaslasega haiglas, kus koos suitsetades pakkus edasimüüja elukaaslane ise, et tema elukaaslase kaudu saaks sigarette soetada soodsamalt.

Varustaja ja vahendaja suhtlesid üksteisega telefonirakenduste „WhatsApp“ ja „Telegram“ kaudu ning vahendaja ja edasimüüja kasutasid suhtluseks lisaks ka telefonirakendust „Viber“ ning üksteisega suheldi ka helistades. Ühel juhul helistas varustaja edasimüüjale ning ütles, et seoses uksekiibiga sai tema numbri ning kiip vajab vahetamist, et ta tuleb läbi.

Edasimüüja alguses ei saanud aru, millest jutt käib ning alles hiljem taipas, et talle helistab vahendaja, kes tuleb sigarette üle andma. Lisaks pakkus varustaja edasimüüjale ka uusi telliskive (sigaretid), mis olevat kuumakindlad ja punased, edasimüüja aga ei soovinud uusi, vaid vanu, mida ka varem ostnud. Edasimüüja F müüs salasigarette erinevatele tuttavatele ja ostjatele, kellega oli näiteks varasemalt koos töötanud.

Viiendas kategoorias **salasigaretide üleandmine** analüüsi teksti eesmärgiga teada saada, kuidas toimub kauba üleandmine ja kus on kauplemise kohad, tekstianalüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle tulemusel moodustus 2 koodi: kohale viimine (kood 1) ja müüja kodust (kood 2) (vt tabel 2). Analüüsi tulemusena selgus, et enamasti viis edasimüüja salasigaretid tarbijale koju ning üleandmist mujal ei toimunud. Vastavalt kokkulepetele tarbija ja edasimüüja vahel oli võimalik ka salasigaretidele ise edasimüüja koju järgi minna, kus sigarette andis üle tarbijale ka edasimüüja elukaaslane, see aga oli harv juhus.

2.3. Intervjuude tulemused

Antud peatükis analüüsitakse salasigaretide tarbijatele saadetud küsimustike vastuseid. Uurimisküsimustele vastamiseks õnnestus leida 6 küsitletavat, kellele saadeti avatud küsimustega küsimustik.

Vastatud küsimustiku analüüsi käigus kodeeriti teksti ning toodi välja olulisemad punktid, mille tulemusena moodustusid kategooriad ja koodid. Uurimisküsimuste põhjal moodustas autor 5 kategooriat, milleks on salasigaretide turg, kauplemine, müüjad, ostjad ja sigarettide tarneahel (tabel 6).

Tabel 6. Küsitluse vastuste analüüsi käigus moodustatud kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1 Salasigaretide turg	Kood 1. Margid Kood 2. Kogused Kood 3. Hind Kood 4. Maksumärk Kood 5. Kättesaadavus
Kategooria 2 Kauplemine	Kood 1. Kontakti leidmine Kood 2. Kontaktide arv Kood 3. Suhtlus Kood 4. Kätte toimetamine
Kategooria 3 Müüjad	Kood 1. Sugu Kood 2. Vanus Kood 3. Emakeel Kood 4. Rahvus
Kategooria 4 Ostjad	Kood 1. Sugu Kood 2. Vanus Kood 3. Tarbitud aeg
Kategooria 5 Sigarettide tarneahel	Kood 1. Transport Kood 2. Lähteriik

Esimeses kategoorias **salasigaretide turg** analüüsiti vastuseid, mida tarbijad olid illegaalse sigaretituru kohta vastanud, küsimustik sisaldas küsimusi salasigaretide kohta, millised on ostetavad margid, hinnad, milliseid koguseid ostetakse, päritolu ja kättesaadavuse kohta, eesmärgiga saada ülevaade illegaalsete sigarettide hetketurust Eestis. Vastuste analüüsi tulemusel tuvastatud tunnuseid kodeeriti ning selle põhjal moodustus 5 koodi: margid (kood 1), kogused (kood 2), hind (kood 3), maksumärk (kood 4) ja kättesaadavus (kood 5) (vt tabel 6). Analüüsist selgus, et erinevatel salasigaretide müüjatel on ka salasigaretidele erinev hind, kõige kõrgemaks sigaretipaki hinnaks on 2,9 eurot ning kõige madalam hind on 2,5 eurot.

Kõige rohkem tarbitakse sigaretimärke NZ Gold ja Winston, NZ Gold on Valgevene maksumärgiga ning Winston kas maksumärgita, Ukraina maksumärgiga või *duty free* kaup (pärit laevalt). Nimetati ka teisi marke, mida tarbijad on ostnud, nagu näiteks Bond, Camel ja Minsk. (tabel 7) Enamasti ostetakse sigarette bloki kaupa, korraga ostavad tarbijad 1-3 plokki salasigarette, ainult üks isik, kes soetab salasigarette müüja kodust, ostab korraga 2-3 pakki salasigarette. Kolmel juhul vastati, et neile on salasigaretid alati kättesaadavad, kahel juhul enam ei tarbita ning ühel juhul on tarneraskusi ja olukord keeruline, temale igal ajal salasigaretid saadaval ei ole.

Teises kategoorias **kauplemine** analüüsiti küsimustiku vastuseid kauplemise kohta, mis sisaldas informatsiooni selle kohta, kuidas leiti salasigaretide müüja, palju on ühel tarbijal erinevate salasigaretide müüjate kontakte, kuidas toimub suhtlus ostja ja müüja vahel ning kuidas toimetatakse kaup ostjale. Vastuste analüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle põhjal moodustus 4 koodi: kontakti leidmine (kood 1), kontaktide arv (kood 2), suhtlus (kood 3) ja kättetoimetamine (kood 4) (vt tabel 6). Küsimusele, kas tarbijatele pakuti salasigarette osta või otsisid nad kontakti ise, vastas kuuest tarbijast viis, et neile pakuti. Kahel juhul pakuti salasigarette töökohas (ehitusobjektil) ning neljal juhul saadi müüja kontakt läbi tuttavate. Kokku mainisid tarbijad 10 erinevat kontakti, kust nad salasigarette soetavad või on soetanud. Lisaks mainis üks tarbija, kes soetab omales salasigarette lätlaselt, et kui sellel müüjal salasigarette müüa ei ole, siis otsib müüja ise tarbijale teise isiku, kellel on salasigaretid müügiks olemas. Tarbija informatsiooni kohaselt pidid enamused müüjad olema omavahel tuttavad ning nad hoiavad ka salasigaretidele ühte hinda. Teine tarbija on ostnud oma salasigaretid ainult ühelt müüjalt, kuid on ka kuulnud, et neid müüakse ka Tartu turul kuskil kioskis, täpset kohta tarbija öelda ei osanud. Suhtlemine müüjaga käib valdavalt telefoni teel helistades, tarbijad on ka välja toonud asjaolu, et müüja helistab kliendile ise ning klient müüjale ise helistada ei tohi. Salasigarette toodi müügiks ka otse töö juurde või ehitusobjektile ilma eelnevate kokkulepeteta. Ühel juhul mainiti ka peale müüjale helistamise, et tarbija läheb otse müüja koju salasigarette soetama ilma eelneva kokkuleppeta. Müüja poolt toimetati salasigaretid valdavas osas tarbija juurde kohale vastavalt tema asukohale, vaid ühel juhul käib tarbija salasigarette ostmas müüja kodust.

Kolmandas kategoorias **müüjad** analüüsiti küsimustiku vastuseid müüjate tausta kohta, kes on need inimesed, kes tegelevad salasigaretide kaubandusega, eesmärgiga saada informatsiooni osalejate profiili kohta. Vastuste analüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle

põhjal moodustus 4 koodi: sugu (kood 1), vanus (kood 2), emakeel (kood 3) ja rahvus (kood 4) (vt tabel 6).

Tabel 7. Tarbijate nimetatud salasigaretide margid, hinnad ja maksumärgid (autori koostatud)

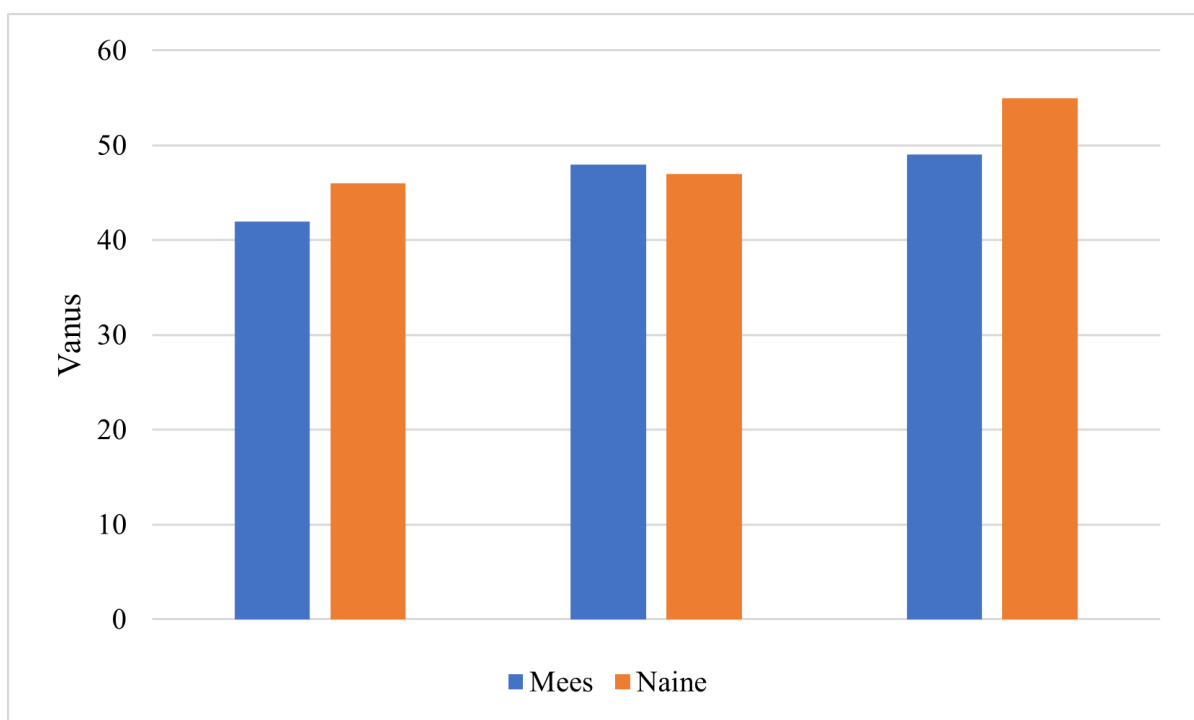
Mark	Hind (eurodes)	Maksumärk
NZ Gold	2,9	Valgevene
Minsk	2,9	Valgevene
Winston	2,5	-
Bond	2,5	Vene
NZ Gold	2,7	Valgevene
Winston	2,7	<i>Duty free</i>
Camel	2,7	<i>Duty free</i>
NZ Gold	2,5	Valgevene
Winston	2,8	Ukraina

Analüüsi kohaselt on tarbijad vastanud, et suurem osa müüjatest on vene keelt kõnelevad isikud, ainult ühel tarbijal kuuest olid kontaktid eesti keelt kõnelevatele müüjatega. Kümnest müüjast 7 on meessoost isikud ning 3 naissoost isikud, isikud on vanuses 32-60, meeste keskmine vanus on 45,6 aastat ning naiste keskmine vanus on 55 aastat. Kuue müüja puhul ei osatud öelda, mis rahvusest võiksid isikud olla ning nelja müüja puhul olid rahvused erinevad, üks ukrainlane, üks lätlane, üks venelane ning üks usbekk (tabel 8).

Tabel 8. Tarbijate nimetatud müüjate sugu, vanus, emakeel ja rahvus (autori koostatud)

Sugu	Vanus	Emakeel	Rahvus
Mees	40	Vene keel	-
Mees	55	Eesti	-
Naine	60	Eesti	-
Mees	55	Vene keel	Ukrainlane
Mees	52	Vene keel	Lätlane
Mees	45	Vene keel	-
Naine	60	Vene keel	-
Mees	40	Vene keel	-
Naine	45	Vene keel	Venelane
Mees	32	Vene keel	Usbekk

Neljandas kategoorias **ostjad** analüüsiti küsimustiku vastuseid ostjate (intervjueeritavate) endi kohta, eesmärgiga teada saada, kes on inimesed, kes salasigarette tarbivad. Vastuste analüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle põhjal moodustus 3 koodi: sugu (kood 1), vanus (kood 2) ja tarbitud aeg (kood 3) (vt tabel 6). Analüüsi tulemusena selgus, et salasigarette tarbijatest 3 isikut olid meessoost ning 3 isikut naissoost. Mehed olid vanuses 42, 48 ja 49 ning naised vanuses 46, 47 ja 55 (vt joonis 2). Neli isikut kuuest on tarbinud salasigarette 5-20 aastat, üks isik tarbis neid kuu aega ning üks isik tarbis vahetevahel 3 aasta vältel. Kaks isikut tarbib salasigarette koguaeg ning poest ostetakse legaalselt sigarette väga harva, teised neli isikut tarbivad ka legaalseid sigarette.

Joonis 2. Tarbijad ja nende vanus (autori koostatud)

Viiendas kategoorias **sigarettide tarneahel** analüüsiti küsimustiku vastuseid selle kohta, kas ostjad teavad, kust kohast nende sigaretid pärit on ja mis kaudu ja millega salasigarette Eestisse tuuakse. Vastuste analüüsi tulemusel tuvastatud tunnused kodeeriti ning selle põhjal moodustus 2 koodi: transport (kood 1) ja päritolu (kood 2) (vt tabel 6). Analüüsi kohaselt ei osanud kolm isikut vastata küsimustele tarneahelate kohta ning selle kohta, kas nad teavad, kuidas ja kust salasigaretid Eestisse tuuakse. Kahel isikul oli informatsioon, et sigaretid tulevad Eestisse Läti kaudu veokitega ning üks isik teadis ka öelda, et laevaga tulevad sigaretid peidetakse mustapesu kastidesse ning salakaubandusega merel on seotud ka sadamatöötajad. Lisaks mainis üks isik ka seda, et sigaretid tuuakse Eestisse rongiga.

2.4. Tulemuste analüüs ja järeldused

Lõputöö uurimisprobleemiks oli küsimus, et kuidas toimib sigarettide illegaalne turg Eestis. Uurimisprobleemile vastuse saamiseks püstitati neli uurimisküsimust ning seati eesmärgiks välja selgitada Eesti illegaalsete sigarettide turutehingute tunnusjooned ja nende osalised. Töös analüüsiti tarbijate kvalitatiivse küsitlusega kogutud andmeid ning eesmärgistatult välja valitud kohtuotsust ja kohtutoimikut. Kohtutoimik sisaldas 12 köidet materjali ning sealt analüüsiti kõneeristusi ja ülekuulamiste protokolle. Järgnevalt analüüsitakse uurimisküsimuste kaupa uuringuga saadud tulemusi ning sünteesitakse töö põhijäreldusel.

Vastates esimesele küsimusele, mis puudutas sigarettide illegaalsel turul osalejaid ja nende profiili, saab uuringu põhjal väita, et pakkumise poole pealt oli kaasuses tegemist keskmisemahulise salakaubaveoga, kus tegeleb väiksem grupeering ning salasigarette veetakse autodes/veokites ühest riigist teise ning lühikestel vahemaadel. Lisaks on kaasuses palju eeluurimises tuvastamata asjaolusid, näiteks kellelt soetati Läti Vabariigist salasigarette. Küsitluste analüüsi kohaselt on enamus salasigarette müüjatest vene keelt kõnelevad isikud ning küsimusele salasigarette päritolu kohta vastasid tarbijad suures osas, et sigaretid tulevad Lätist. Nii nagu edasimüüjad analüüsitud kohtutoimikus, võivad ka tarbijate poolt nimetatud salasigarette müüjad kuuluda väiksematesse grupeeringutesse. Ei ole välistatud, et need grupeeringud võivad olla levituskanaliks suuremahulisele salasigarette vedajatele. Sama on öeldud ka eelnevates uuringutes, et väiksemad grupid (keskmisemahulistes salakaubaveos) võivad olla levituskanaliteks suuremahulistele salakaubavedudele (käesolev töö lk 16). Varasemas kirjanduses on leitud, et keskmisemahulistes kogustes osalejad on suuremas osas ida-eurooplased ja mitte EL-i eurooplased (käesolev töö lk 16). Kaasuse ja küsitluste analüüsist lähtuvalt kattub eelneva kirjandusega asjaolu, et osalised on nii lätlased, ukrainlased kui ka venelased, kuid lisaks nimetas üks tarbija ka müüjat Kesk-Aasiast, kes oli pärit Usbekistanist.

Lõputöös põhjalikumalt analüüsitud osalistest oli varasemalt kriminaalkorras karistatud ainult üks isik, kes oli antud kaasuses varustaja ja grupeeringu liider. Teda karistati sama teo eest (§ 376 järgi maksumärgiga märgistamata ja nõuetele mittevastavas müügipakendis tubakatoodete edasitoimetamises suures koguses) aastal 2017. Teised isikud grupeeringus olid varem karistamata. Teooria osas viidatud kirjanduses on leitud, et illegaalset sigaretikaubandust juhivad inimesed, kellel puudub eelnev karistusregister (käesolev töö lk 15), kuid selle uuringu tulemus viitas ka vastupidisele, kus üks varustajatest ja grupi liider oli sama teo eest eelnevalt juba kriminaalkorras karistatud.

Kaasuse analüüsi tulemused näitavad, et grupeeringus olid osalistel konkreetsed ülesanded (varustamine, kauba vastuvõtmine, vahendamine, edasi müümine) mida täideti, kogu tarneprotsess ja suhtlus grupiliikmete vahel oli väga organiseeritud. See viitab asjaolule, et kaasuse puhul võib tegemist olla lahtise organiseeritud kuritegeliku rühmitusega, mis on suure paindlikkusega, liikuvusega ja kohanemisvõimega ning selline rühmitus hõlmab üksikisikuid või väiksemaid gruppe, milles isikud täidavad konkreetseid ülesandeid ja nõudeid. Analüüs kattub eelneva kirjandusega, mis näitab, et suurem osa ehk 60% grupeeringutest EL-is on lahtised (käesolev töö lk 12). Sellise profiiliga kuritegelik rühmitus tegelebki salasigaretide kaubandusega, kuna salasigaretide kaubandus võimaldab ka üksikisikul kogu tööd üksi ära teha (st salasigaretid teisest riigist üle piiri tuua ja neid tarbijatele edasi müüja). Grupeeringusse kaasatud isikud olid kõik meessoost ja vene keelt kõnelevad. Mitte ühelgi isikutest ei olnud kõrgharidust ning vahendajate ja edasimüüjate elukohaks oli Ida-Virumaa, kus on enamus vene keelt kõnelevad elanikud. Kuigi kaasuse analüüsist nähtus, et osalised olid erinevas vanuses, st grupeeringus oli ka nooremaid isikuid, siis nii käesoleva töö lk 16 teoreetilises osas kui ka küsitluste vastuste analüüsist selgus, et tüüpilised osalised salasigaretide illegaalsel turul on keskealised mehed. Lisaks nähtus ülekuulamiste protokollide ja küsitluste analüüsist, et ka enamus tarbijatest on keskealised mehed ja naised.

Teine uurimisküsimus, mis puudutas sigarettide illegaalsele turule sisenemiseks tehtavaid toiminguid, saab uuringu põhjal väita, et turule tulemiseks on vajalik eelkõige nõudlust salasigaretidele ja nende ostjaid (nagu kirjeldatud teooria osas lk 9). Lisaks kaasas üks vahendajatest endaga tuttavad, kes olid kõigest 24-aastased, salasigarette varustajatelt vastu võtma ning neid edasimüüjatele toimetama kui ka ise neid müüma. Üks edasimüüjate toimingutest on ka salasigaretide pakkumine sigarettide tarbijatele, mille kaudu saadakse uusi kliente. See viitab sellele, et grupeeringu loomiseks on vajalik müügi- ja tarnevõrgustiku loomine. Selline tegutsemisviis on omane lahtisele organiseeritud kuritegelikule rühmitusele, kus väiksemates gruppides tegutsedes on isikutel organisatsioonis kindlad ülesanded (kirjeldatud teooria osas lk 12-13). Lisaks selgus töös uuritud juhtumi analüüsimisel, et ühte varustajatest oli eelnevalt karistatud sama paragrahvi alusel (KarS § 376), toona oli transpordivahendiks veok, millega salasigarette Lätist toodi. Suure tõenäosusega oli see veok mõne transpordiettevõtte oma ning isik ise oli transpordiettevõtte töötaja, sest kaubal olid saatedokumendid ning kaubaks oli toidukaup, mille hulka olid peidetud ka salasigaretid. See tähendab, et salakaubandusega tegelevad isikud on huvitatud sidemete hoidmisest seaduslike transpordiettevõtetega, nagu selgus ka käesoleva töö lk 15 teooria osas. Kui varustaja jäi

esimest korda vahele ja teda karistati, siis selles kaasuses sama isik transportis sigarette Eestisse juba iseseisvalt ning siin ei olnud seotud transpordiettevõtet, vaid ta kaasas endaga teisi üksikisikuid.

Kolmas uurimisküsimus puudutas salasingarettidega kauplemist (kohad, kokkulepped müüjaga jms). Uuringu põhjal saab väita, et salasingarettide edasimüüjad viivad kauba enamasti tarbijatele koju/tööle kätte. Nii kohtutoimiku kui ka küsitluste analüüsi tulemustest selgus, et vahel harva, vastavalt kokkulepetele, on kaubale järgi mindud ka müüja koju. Tarbija ja müüja vahelist suhtlust võib analüüsi tulemuste põhjal iseloomustada järgmiste tunnustega: põhiliselt suheldakse telefoni teel ja kasutatakse suhtlemisel sigarettidele väljamõeldud hüüdnimesid, mis soovitud sigaretimärke iseloomustavad. Teoorias viidatud Eesti Konjunktuurinstituudi uuringu kohaselt ostis 58% tarbijatest salasingarettid tänaval, käest kätte (käesolev töö lk 21), mis on avalik koht. Käesolevas töös lk 11 on kirjeldatud salasingarettidega kauplemist sotsiaalmeedias privaatse kohana, samuti on ka tarbijale sigarettide koju kätte toimetamine privaatne. Seega võib üldistada, et läbiviidud uuringu tulemused erinevad varasematest uuringutest, mille kohaselt salasingarettide müük suuremas osas toimub avalikes (tänavad ja turud) kohtades. Kuna müüja toimetab kauba tarbijale kätte tema elu-/töökohta, siis on tehingute tegemine muutunud väga varjatuks ning seetõttu on keeruline kauplemine tuvastada.

Vastates neljandale uurimisküsimusele, mis puudutas salasingarettide koguseid ja hindu, saab uuringu põhjal väita, et kaubeldakse põhiliselt *illicit whites*-idega, mis on toodetud näiteks Ukrainas ja Valgevenes ning on smuugeldatud EL-i, sigarettide kaubamärgi omanikul ei ole siinsel turul müügiluba. Salasingarettide kaubamärgid ei ole tuntud tootjalt ning need pärinevad Valgevenest või ei ole nende päritolu teada. Kuna uuringust selgus, et Eestis kaubeldakse ka ilma maksumärkideta sigarettidega, näiteks sigaretimargiga Winston, siis käesoleva töö lk 18-19 teooria kohaselt võib tegu olla illegaalsetes tehastes toodetud sigarettidega, mis on ilma litsentsita ja müüakse edasi tarbijatele ilma makse tasumata ning võivad olla toodetud otse EL-is. Salakaubavedu on toimunud mööda kirde marsruuti, mis käesoleva töö lk 19 teooria kohaselt on peamine viis, kuidas ebaseaduslikud sigaretid ELi välistest Ida-Euroopa riikidest sisenevad. Salasingarettide tarbijad ostavad enamasti 1-2 plokki sigarette ning kõige levinumaks sigaretipaki hinnaks on 2,5 või 2,7 eurot pakk. Käesoleva töö lk 21 teooria kohaselt oli aga aastal 2019 keskmiseks sigaretipaki hinnaks 2,31 eurot, sellest järeldub, et salasingarettide hind on tõusnud. Teoorias viidatud uuringufirma Nielsen'i „tühja paki uuringu“ kohaselt olid 1,1% kogutud suitsupakkidest võltsitud kaubamärgid, mis kuuluvad sigarette tootvatele ettevõtetele (käesolev töö lk 21). Sigaretimarki Winston toodab

ITG Brands, tütarettevõtte Imperical Tobacco Ameerika Ühendriikides ning väljaspool Ameerika Ühendriike Japan Tobacco. Maksumärkide puudumine viitab võltsitud sigarettidele. Eestis on leitud enamasti Valgevene, Vene, *duty free* ning ilma maksumärgita sigarette, kohtutoimiku ja tarbijate intervjuude analüüsil nähtub samuti, et kõik levinud päritolud on esindatud.

Tuginedes eespool sünteesitud uurimisküsimuste vastustele, saab anda üldistatud vastuse ka töö keskele uurimisprobleemile, mis puudutas sigarettide illegaalse turu peamiseid toimimise loogikaid Eestis. Uurimisküsimuste vastustest saab järeldada järgmisi aspekte:

- Sigarettide illegaalsel turul osalised Eestis kuuluvad organiseeritud kuritegelikku rühmitusse, mis on oma olemuselt lahtine ning tegutsetakse põhiliselt keskmisemahulistes salakaubavedudes.
- Müüjateks on enamasti meessoost vene keelt kõnelevad isikud, kes on keskealised ning tarbijateks on samuti keskealised isikud, nii mehed kui ka naised.
- Kõige rohkem müüakse salasigaretit markidest Valgevene maksumärgiga sigarett NZ ja NZ Gold ning ilma maksumärgideta sigaretimarki Winston.
- Salasigaretite paki hind varieerub ning see oleneb müüjast, hind jääb vahemikku 2,5 eurot kuni 2,9 eurot.
- Kontakti salasigaretite müüjaga ise ei otsita, vaid tarbijale pakutakse odavamalt varianti läbi tutvuste ning salasigaretite ostuks pakuvad võimalust ka täiesti võõrad inimesed tutvumise käigus või töökohas. Odavama hinna tõttu jääb tarbija ka edaspidiseks kliendiks.

Kasutades uuringutes erinevaid andmekogumisviise, võivad tulemused mõnevõrra erineda. Kui Eesti Konjunktuurinstituudi andmetel soetasid tarbijad salasigarette suuremas osas tänaval käest kätte (avalikus kohas), siis lõputöö tulemustest nähtus, et pea alati toimub kauplemine varjatult, st müüja viib kauba tarbijale kohale. Lisaks nähtus lõputöö tulemustest ka asjaolu, et kontakti salasigaretite ostmiseks ise ei otsita, vaid võimalus tekib tutvuste kaudu. Ka seda asjaolu ei ole varasemates uuringutes nähtunud.

Lõputöö uuringu tulemuste põhjal saab teha üldise ettepaneku salakaubanduse tõkestamise tõhustamiseks. Ettepanekuks on suuremat rõhku pöörata Läti Vabariigi piiri kaubaveole ja ka sadamasse saabuvate laevade kontrollimisele. Kuna piiriületus teistes Balti riikides on suurem ning võimekus kolmandate riikide kaupu kontrollida on väiksem, siis suure tõenäosusega tuuakse salasigaretid üle Läti, Leedu ja Poola piiri ning edasi jõuavad ka need Eesti illegaalsele

salasigaretide turule. Kaasuse analüüsi tulemusena toodi salasigaretid Lätist ning ka intervjueeritavad vastasid, et nendele teadaolevalt tulevad salasigaretid Lätist. Lisaks mainisid intervjueeritavad ka seda, et ostavad *duty free* sigarette, mis on pärit laevadelt ning üks intervjueeritav mainis ka seda, et talle teadaolevalt peidetakse salasigarette laevadel musta pesu kastidesse.

KOKKUVÕTE

Aastal 2021 avastas Maksu- ja Tolliamet mitmel korral suurtes kogustes salasigarette ning uuringufirma Nielsen „tühja paki uuringu“ kohaselt on salasigaretide tarbimine Eestis tõusnud. Legaalsel turul on sigarettide hind väga kõrge ning see hind tõuseb kiiremini kui inimeste sissetulekud, selle tulemusena suureneb sigarettide illegaalse turu osakaal. Antud lõputöös püstitati uurimisprobleemina küsimus: kuidas toimib sigarettide illegaalne turg Eestis. Uurimisprobleemist lähtuvalt oli lõputöö eesmärgiks välja selgitada Eesti illegaalsete sigarettide turutehingute tunnused ja nendes osalised.

Esimese uurimisülesande raames analüüsiti sigarettide turgu, selle struktuuri, tarnelaid ning selles osalejaid. Illegaalne tubakatoode turg jagab sama põhimõtet mis legaalne tubakatoode turg, mõlemad saavad eksisteerida ainult siis, kui on pakkumine ja nõudlus. Illegaalsel turul tekib nõudlus siis, kui pakutavad sigarettid on odavamad kui legaalsel turul. Pakkumise poolel on tingimused täidetud juhul, kui tarnija jaoks tekib eeldatav kasum ning suutlikkus kaupa müüa ja õiguskaitsest kõrvale hiilida. Salasigaretide nõudlus tõuseb, kui legaalsel turul muutuvad hinnad vähem taskukohasemaks. Juhul, kui sigarettide hinnad tõusevad kiiremini kui inimeste sissetulekud, hakkab tarbija otsima odavamaid võimalusi.

Teise uurimisülesande raames analüüsiti karistusseadustiku § 376 kriminaalasja kohtulahendit ja kohtutoimikut, et saada sigarettide illegaalsel turul osalejate profiili kohta ülevaade. Kohtulahendi analüüs andis võimaluse analüüsida salasigaretide kauplemisega seotud asjaolusid ja grupeeringsid osalejate tööülesandeid. Kohtutoimiku analüüs andis võimaluse analüüsida nii müüjate ja ostjate profiili, nende omavahelisi suhtlusviise, kauba üleandmise meetodeid kui ka ülevaate kaubeldavatest sigarettidest, nende hindadest ja kogustest millega illegaalsel sigaretiturul kaubeldakse. Tulemustest võib järeldada, et nii müüjad kui ka ostjad on keskealsed inimesed, suheldakse äärmise ettevaatlikkusega helistades ja kasutatakse salasigaretidele hüüdnimesid ning kaup antakse üle varjatult, st viiakse tarbijale tema asukohta. Kõige rohkem kaubeldakse Valgevene maksumärkide sigarettidega ning sigaretipaki hind on 2,5 eurot.

Kolmanda uurimisülesande raames analüüsiti salasigarette tarbitavate isikute antud informatsiooni illegaalse turu kohta. Neile isikutele saadeti avatud küsimustiku vormis küsitlus, milles pidid nad vastama 15-le erinevale küsimusele, mis puudutasid sigarettide illegaalset turgu ning nende müüjaid. Küsimustik andis võimaluse saada ülevaade tarbijate ja müüjate profiilist (nende vanus ja rahvus) ning informatsiooni kaubeldavatest sigareti

markidest, kogustest ja hindadest. Nii müüjad kui ka ostjad olid keskealised isikud, müüjad enamasti vene keelt kõnelevad mehed ja naised. Illegaalset turul kaubeldakse kõige rohkem Valgevene maksumärkidega sigarettidega NZ Gold, teisena nimetati *duty free* ja ilma maksumärkideta sigarette Winston. Küsitletavatele teadaolevalt tulevad nende ostetud salasigaretid põhiliselt Lätist.

Neljanda uurimisülesande raames sünteesiti teoreetilisi lähtekohti ja empiirilise uuringu tulemusi ning tehti järeltõlge illegaalsete sigarettide turu tunnusjoonte ja osaliste kohta, et tõkestada kasvaval illegaalsel sigarettiturul kauplemist. Eestis tegutsevad kuritegelikud grupeeringud on oma olemuselt lahtised, milles tegutsevad väiksemad grupid või üksikisikud ning neil on suur paindlikkus, liikuvus ja võime kohaneda. Osalised, nii müüjad, kui ka tarbijad, on vene keelt kõnelevad keskealised isikud. Kõige rohkem tarbitakse Valgevene maksumärkidega sigarette ning levinumaks salasigaretipaki hinnaks on 2,5 eurot. Kauplemine salasigaretidega toimub varjatult, müüja viib tarbijale kauba otse koju/tööle ning selle tõttu on tehingu tuvastamine keeruline.

Edasi võiks uurida, kuidas oleks võimalik tõkestada selliste grupeeringute tekkimist, kes salasigaretide kaubandusega tegelevad. Ühel inimesel on väga keeruline kogu protsessi ja toiminguid hallata ning grupeeringute tekkimise tõkestamine aitaks kaasa ka salasigaretide turgu vähendada.

SUMMARY

The title of the thesis is Characteristics and Participant in the Illicit Cigarette Market in Estonia. The following research problem was formulated in the thesis: how the illicit market of cigarettes is functioning in Estonia? The focus of this thesis was on illicit cigarettes, other tobacco products and alternative tobacco products were not included.

The aim of the thesis was to find out the characteristics of the characteristics and the involved participant in the illicit cigarette market in Estonia. To achieve the aim following tasks were carried out:

1. Describing the illegal market for tobacco products, its structure, supply chains and its participants based on scientific sources.
2. To analyze the court decision and the court file (evidence, interrogations etc.) related to Penal Code § 376.
3. To analyse information given by the smokers of the illicit cigarettes.
4. To make conclusions of the theory and results to an empirical study and present conclusions about characteristics and involved participants in the illicit cigarette market.

The author came to conclusion that the participants in the illegal cigarette market are middle-aged, Russian-speaking men with basic or secondary education. Consumers include both women and men, who are also middle-aged. Criminal groups operating in Estonia are loose, in which smaller groups or individuals operate and have great flexibility, mobility and adaptability. Smuggled cigarettes are traded in secret, the seller delivers the goods directly to the consumer's home or to work, which makes it difficult to identify the transaction. Most of the illicit cigarettes come to Estonia via the Latvian border. The most common cigarettes are the Belarusian tax stamps NZ Gold and NZ and the unmarked cigarette brand Winston and the most common price of a pack of cigarettes is 2.5 euros.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Angelini, M., Aziani, A., Banfi, S., Calderoni, S., De Simoni, M., Di Stefano, F., Dugato, M., Favarin, S., Garofalo, L., Mancuso, M., Oliva, S., Rotondi, M., Scarati, P. & Superchi, E., 2015. *European Outlook on the Illicit Trade in Tobacco Products*. Milano: Transcrime - Università Cattolica del Sacro Cuore.

Angelini, M., Aziani, A., Banfi, S., Calderoni, S., De Simoni, M., Di Stefano, F., Dugato, M., Favarin, S., Garofalo, L., Mancuso, M., Oliva, S., Rotondi, M., Scarati, P. & Superchi, E., 2016. An European Outlook on the Illicit Trade in Tobacco Products. *Trends in Organized Crime*, 19(3/4), pp. 300-328.

Aziani, A. & Dugato, M., 2019. *Cigarette Trafficking. Introducing the Transnational Dimension of Cigarette Trafficking in Europe and Beyond*, Milano: Transcrime - Università Cattolica del Sacro Cuore.

Aziani, A., Calderoni, F. & Ducato, M., 2021. Explaining the Consumption of Illicit Cigarettes. *Journal of Quantitative Criminology*, 37(3), pp. 751-789.

Bate, R., Kallen, C. & Mathur, A., 2020. The perverse effect of sin taxes rise of illicit white cigarettes. *Applied Economics*, 52(8), pp. 789-805.

Beckert, J. & Wehinger, F., 2011. In the shadow: Illegal Markets and Economic Sociology. *MPIfG Discussion Paper*, 11(9), pp. 1-19.

Bichler, G., Bush, S. & Malm, A., 2015. Regulatory Foresight: Estimating Policy Effects on Transnational Illicit Trade. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31(3), pp. 297-318.

Boboc, C. & Ciobanu, M., 2021. Modus Operandi of Actors Involved in the Illicit Tobacco Trade in EU Countries. *Statistika: Statics & Economy Journal*, 101(1), pp. 101-116.

Bowen, G., 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), pp. 27-40.

Calderoni, F., 2014. A New Method for Estimating the Illicit Cigarette Market at the Subnational Level and Its Application to Italy. *Global Crime*, 15(1/2), pp. 51-76.

Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A. & Sheikh, A., 2011. The case study approach. *BMC Medical Research Methodology*, 11(100), pp. 1-9.

Drobarov, R. & Popovska, B., 2021. Basic Approaches to Fighting Organized Crime in the EU. *Contemporary Macedonian Defence/Sovremena Makedonska Odbrana*, 21(40), pp. 141-151.

Dutelescu, S. & Nisulescu-Asfrazhadeh, I., 2019. Tax Evasion in the Countries of the European Union – Challenges for Professionals. *Audit Financiar*, 17(156), pp. 689-696.

Eesti Konjunktuurinstituut, 2019. *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis. Aastaraamat 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.sm.ee/sites/default/files/tubakatoodete_turg_ja_tarbimine_eestis_aastaraamat_2019.pdf [Kasutatud 24.10.2021].

Eesti Konjunktuurinstituut, 2020. *Illegaalsee alkoholi ja sigarettide tarbimine ja kaubandus ning ümbrikupalkade maksmine Eestis 2019 (elanike hinnangute alusel)*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwib9c6T6Yb1AhXupIsKHSmoCeoQFnoECAIQAAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.emta.ee%2Fmedia%2F306%2Fdownload&usg=AOvVaw3itmEQ344HIgEYr6O9fgRy> [Kasutatud 28.12.2021].

European Commission, 2018. *Communication From the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. 2nd Action Plan to fight the illicit tobacco trade 2018-2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://ec.europa.eu/anti-fraud/system/files/2021-](https://ec.europa.eu/anti-fraud/system/files/2021-09/communication_2nd_action_plan_fight_illicit_tobacco_trade_en.pdf)

[09/communication_2nd_action_plan_fight_illicit_tobacco_trade_en.pdf](https://ec.europa.eu/anti-fraud/system/files/2021-09/communication_2nd_action_plan_fight_illicit_tobacco_trade_en.pdf) [Kasutatud 30.12.2021].

Europol, 2021. *A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf [Kasutatud 12.01.2022].

FATF, 2012. *Illicit Tobacco Trade*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Illicit%20Tobacco%20Trade.pdf> [Kasutatud

13.01.2022].

Hsieh, H.-F. & Shannon, S. E., 2005. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15(9), pp. 1277-1288.

- Hutter, L. & Kolsi, J., 2021. *Causes And Control of Illegal Tobacco – Third Edition: 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.alvarezandmarsal.com/sites/default/files/causes_and_control_of_illegal_tobacco_-_third_edition_2021.pdf [Kasutatud 29.01.2022].
- I. B., N. K., A. P., J. P., I. Z. ja R. T. kriminaalasi karistusseadustiku § 376 järgi (2021) 1-21-3920.
- Ion, D. G., 2019. Tax Evasion vs. Tax Avoidance. *Knowledge Horizons / Orizonturi ale Cunoasterii*, 11(2), pp. 110-119.
- I. Z. kriminaalasi karistusseadustiku § 376 järgi (2017) 1-17-3674.
- Jansen, H., 2010. The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Research Methods. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*. 11(2), pp. 1-21.
- Joossens, L., Chaloupka, F., Merriman, D. & Yurekli, A., 2000. Issues in the Smuggling of Tobacco Products. Rmt: Jha, P. & Chaloupka, F. toim-d. *Tobacco Control in Developing Countries*. Oxford University Press, pp. 393-406 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/602821468330954036/pdf/709670WP0tobac00Box370064B00PUBLIC0.pdf> [Kasutatud 13.01.2022].
- Joossens, L. & Raw, M., 2012. From cigarette smuggling to illicit tobacco trade. *Tobacco Control*, 21(2), pp. 230-234.
- Joossens, L., Ross, H. & Stoklosa, M., 2014. EU Policy and Illicit Tobacco Trade: Assessing the Impacts. *Briefing Paperm, Prepared for the European Parliament's Budgetary Control Committee*.
- Kalmus, V., Masso, A. & Linno M., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyy> [Kasutatud 24.01.2022].
- Karistusseadustik (2001) RT I, 21.05.2021, 9.
- KPMG, 2021. *Illicit Cigarette Consumption in the EU, UK, Norway and Switzerland*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/stop-illegal-blogs/kpmg-report---illicit-cigarette-consumption-in-the-eu-uk-norway-and-switzerland---2020-results.pdf?sfvrsn=74baf8b7_2 [Kasutatud 29.01.2022].

Loredana, M., 2012. An Overview of The Tobacco Black Market in Europe. *Centre for European Studies (CES) Working Papers*, 4(3), pp. 541-533.

Maksu- ja Tolliamet, 2021a. *MTA töötajad tabasid 10,4 miljonit salasisigarette*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tootajad-tabasid-104-miljonit-salasisigarette> [Kasutatud 17.02.2022].

Maksu- ja Tolliamet, 2021b. *MTA töötajad tabasid 1,6 miljonit salasisigarette*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tootajad-tabasid-16-miljonit-salasisigarette>

[Kasutatud 17.02.2022]

Maksu- ja Tolliamet, 2021c. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.emta.ee/media/1371/download> [Kasutatud: 23.10.2021].

Markova, A.-M. N., 2020. Illicit Tobacco Trade – Societal and Health Risks. *Knowledge: International Journal*, 43(5), pp. 1049-1051.

Mauro, M., 2010. *To Catch a Serial Criminal*. *Psychology Today*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/take-all-prisoners/201003/catch-serial-criminal>

[Kasutatud 10.12.2021].

Neuman, W. L., 2014. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*.

Essex: Pearson.

Nielsen Consumer LLC, 2021. *Empty Pack Survey Q3 2021 Estonia*. Leitav: Maksu- ja Tolliameti.

Osula, P., 2021. "Pealtnägija": maksuameti kassi-hiire mäng allveesmugeldajaga. *Eesti*

Rahvusringhääling. [Võrgumaterjal] Leitav: [https://www.err.ee/1608376178/pealtnagija-](https://www.err.ee/1608376178/pealtnagija-maksuameti-kassi-hiire-mang-allveesmugeldajaga)

[maksuameti-kassi-hiire-mang-allveesmugeldajaga](https://www.err.ee/1608376178/pealtnagija-maksuameti-kassi-hiire-mang-allveesmugeldajaga) [Kasutatud 28.12.2021].

Palinkas, L., Horwitz, S., Green, C., Wisdom, J., Duan, N. & Hoagwood, K., 2015. Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration & Policy in Mental Health & Mental Health Services Research*, 42(5), pp. 533-544.

Parker, C., Scott, S. & Geddes, A., 2019. *Snowball Sampling*, *SAGE Research Methods Foundations*.

Prieger, J. E. & Kulick, J., 2018. Cigarette Taxes and Illicit Trade in Europe. *Economic Inquiry*, 56(3), pp. 1706-1723.

Rudissaar, S., 2013. *Illeaalne sigaretikaubandus Eestis. Magistritöö*. Tallinn: Tartu Ülikool.

Renz, S. M., Carrington, J. M. & Badger T. A., 2018. Two Strategies for Qualitative Content Analysis: An Intramethod Approach to Triangulation. *Qualitative Health Research*. 28(5), pp. 824-831.

Rüütli, G., 2020. *Tubakatoodete jälgimis- ja tuvastamissüsteemi oodatavad mõjud Eestis. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Savona, E. U. & Riccardi, M., 2015. *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*. Trento, Italy: Transcrime - Università degli Studi di Trento.

Schröder, D., Bóta, G. & Sierra, M. M., 2021. Combatting illicit tobacco trade: What is the role of EU law enforcement training? *Tobacco Prevention & Cessation*. 7, pp. 1-2.

Shelley, L. I. & Melzer, S. A., 2008. The Nexus of Organized Crime and Terrorism: Two Case Studies in Cigarette Smuggling. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 32(1), pp. 43-63.

Skinnari, J. & Korsell, L., 2016. The illicit tobacco market in Sweden – from smuggling to warehousing. *Trends in Organized Crime*. 9(3-4), pp. 273-299.

Sotsiaalministeerium, 2022. *Uuringud ja Analüüsid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/et/uuringud-ja-analuusid#Tervisevaldkonna%20uuringud%20ja%20anal%C3%BC%C3%BCsid> [Kasutatud 08.03.2022].

Tervise Arengu Instituut, 2020. *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/TKU2020_kogumik.pdf [Kasutatud 30.01.2022].

Tervise Arengu Instituut, 2021. *Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamine Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tai.ee/et/valjaanded/tubaka-ja-nikotiinitoodete-tarvitamine-eestis-infoleht> [Kasutatud 30.01.2022].

Tättar, A., 2020. *Illegaalsete tubakatoodete käitlemise tõkestamise tõhusus. Magistritöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

V. N. ja A. Z. kriminaalasi karistusseadustiku § 391 lg 2 p 2 ja § 376 lg 1 järgi (2021) 1-20-6769.

Von Lampe, K., 2011. The Illegal Cigarette Trade. Rmt: Natarjan, M. toim. *International Criminal Justice*, New York: Cambridge University Press, pp. 148-154.

Von Lampe, K., 2019. The Illegal Cigarette Trade. Rmt: Natarajan, M. toim. *International and Transnational Crime and Justice. Second Edition*, New York: Cambridge University Press, pp. 49-52.

World Health Organization, 2003. *WHO Framework Convention on Tobacco Control.*

[Võrgumaterjal] Leitav:

<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf;jsessionid=087D7D277FED377F61F3B482ADC032D8?sequence=1> [Kasutatud 29.12.2021].

Yves-Chantal, G., 2010. *The Case Study As Research Method: A Practical Handbook.* Québec [Que.]: Les Presses de l'Université du Québec

Lisa. Küsimused tarbijatele

1. Sugu (mees või naine)?
2. Vanus?
3. Kust leidsite kontaktid salasigaretide ostmiseks? kas otsisite ise või pakuti?
4. Kes Teile sigarette praegu müüb? (sugu, umbkaudne vanus ja rahvus, mis keelt kõnelev)
5. Kui paljudelt erinevatelt müüjatelt Te sigarette ostnud olete? (sugu, umbkaudne vanus ja rahvus, mis keelt kõnelev)
6. Kas teate ühte või rohkem kohti kust salasigarette osta saab? (nimetage kohad, kas turg, korter või kontaktide arv)
7. Kui kaua olete salasigarette tarbinud? Mis ajast?
8. Kas tarbite salasigarette koguaeg?
9. Kas tarbite maksumärkideta sigarette või maksumärkidega? (juhul kui maksumärkidega, siis mis riigi maksumärkidega)
10. Kas ostate bloki kaupa või paki kaupa? Kui palju korraga ostate?
11. Kuidas toimub kauba üleandmine? Kas lähete ise järgi (kuhu) või need tuuakse Teile?
12. Kuidas suhtlete müüjaga? Helistades, sõnumid, sotsiaalmeedia?
13. Kas teate mis kaudu sigaretid välisriigist tulevad? (üle idapiiri, Lätist või kuskilt mujalt)
14. Kas teate kuidas sigaretid Eesti tulevad (veoki, merekonteineri, autoga, postiga)
15. Mis on sigaretipaki/bloki hind?
16. Milliseid marke olete ostnud? (millised margid, mis hinnaga)
17. Kas saate kohe soovitud koguse sigarette või peate ootama kuni sigaretid Eesti jõuavad?